

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ФАКУЛТЕТ БЕЗБЕДНОСТИ

**УЧЕШЋЕ ВОЛОНТЕРА У ОДГОВОРУ
И ОТКЛАЊАЊУ ПОСЛЕДИЦА
ВАНРЕДНИХ СИТУАЦИЈА**

мастер рад

Ментор:
Проф. др Владимир Јаковљевић

Студент:
Биљана Марковић м16/20

Београд, 2023.

UNIVERSITY OF BELGRADE
FACULTY OF SECURITY STUDIES

**PARTICIPATION OF VOLUNTEERS IN
THE RESPONSE AND ELIMINATION
OF THE CONSEQUENCES OF
EMERGENCY SITUATIONS**

master thesis

Mentor:

Prof. dr Vladimir Jakovljević

Student:

Biljana Marković m16/20

Belgrade, 2023.

Учешће волонтера у одговору и отклањању последица ванредних ситуација

Резиме

Услед климатских промена, убрзаног развоја и повећања популације, катастрофе широм света постају све чешће и са све већим последицама, што доводи до тога да у управљању ванредним ситуацијама и кризама нису довољни капацитети стручних служби, већ важну улогу имају и волонтери повезани са званичним агенцијама, а поготово „неформални“ волонтери.

Овај рад има за циљ да представи научна сазнања о улози коју волонтери имају у систему заштите и спасава, кроз анализирање праксе и регулативе на међународном и локалном нивоу, сагледавање доприноса који волонтери остварују ангажовањем у отклањању последица катастрофа, као и сагледавањем изазова у управљању волонтерима. Истраживачки део рада чини анализирање волонтирања у условима ванредних ситуација и катастрофа у Републици Србији.

Кључне речи: ванредна ситуација, катастрофа, климатске промене, волонтери, волонтеризам.

Participation of volunteers in the response and elimination of the consequences of emergency situations

Abstract

Due to climate change, accelerated development and population growth, disasters around the world are becoming more frequent and with greater consequences, which leads to the fact that in the management of emergency situations and crises, the capacities of professional services are not sufficient, but volunteers connected to official agencies also play an important role, and especially "informal" volunteers.

This work aims to present scientific knowledge about the role that volunteers have in the protection and rescue system, through analyzing practice and regulation at the international and local level, looking at the contributions that volunteers make by engaging in the elimination of the consequences of disasters, as well as looking at the challenges in managing volunteers. The research part of the work consists of analyzing volunteering in the conditions of emergency situations and disasters in the Republic of Serbia.

Key words: emergency, disaster, climate change, volunteers, volunteerism.

САДРЖАЈ:

1. УВОД.....	2
2. МЕТОДОЛОШКИ ПРИСТУП.....	3
2.1. Предмет и циљеви истраживања	3
2.2. Извори података	3
2.3. Друштвена и научна оправданост	3
3. ВАНРЕДНЕ СИТУАЦИЈЕ И КАТАСТРОФЕ	4
3.1. Појмовно одређење и класификација ванредних ситуација и катастрофа	4
3.2. Последице катастрофа	9
3.3. Одговор на ризике од катастрофа	11
4. ВОЛОНТИРАЊЕ	14
4.1. Појмовно одређење волонтирања.....	14
4.2. Волонтирање у ванредним ситуацијама	17
4.3. Класификација волонтера	19
4.4. Активности волонтера	21
4.5. Учесће волонтера током поплава у Републици Србији.....	21
4.6. Учесће волонтера током Covid-19.....	35
4.7. Нормативно-правна регулатива волонтирања.....	38
5. ПРЕДНОСТИ ВОЛОНТИРАЊА У ВАНРЕДНИМ СИТУАЦИЈАМА И КАТАСТРОФАМА	42
5.1. Брза и флексибилна локална помоћ	43
5.2. Помоћ властима	44
5.3. Изградња друштвеног капитала	46
5.4. Употреба нових технологија.....	47
6. ИЗАЗОВИ ВОЛОНТИРАЊА У ВАНРЕДНИМ СИТУАЦИЈАМА И КАТАСТРОФАМА	49
6.1. Оперативни изазови	49
6.2. Правни изазови	51
6.3. Политички и културни изазови	52
7. ЗАКЉУЧАК	54
8. ЛИТЕРАТУРА.....	56
9. БИОГРАФИЈА АУТОРА	69

1. УВОД

Велики број људи широм света посвећен је волонтерском раду, улажући своје време, знање и вештине у помоћ другима. Волонтеризам је у данашње време постао веома заступљен, нарочито међу младима, који путем различитих невладиних организација дају свој допринос добробити, како човека као појединца, тако и целокупног човечанства. Покренути авантуризмом и ентузијазмом, они се баве хуманитарним радом у различитим областима, од културе, спорта, здравства, до волонтирања у условима катастрофа (Јуришић, 2011).

Бенефити од волонтера се могу сагледати двоструко. Прво су економски бенефити, јер волонтери бесплатно обављају послове за које би се, иначе, морала издвојити велика сума новца. Други бенефит, уједно и много битнији, јесте изградња снажног и стабилног друштва, будући да својим радом повећавају поверење између грађана и солидарност (Милошевић, 2004: 12).

Волонтерске активности су у многим друштвеним сферама препознате и правно регулисане, међутим, постоје и они елементи где волонтерски рад има битну улогу, а као такав није довољно утврђен. Пре свега, то се односи на заштиту и спасавање као елемент безбедносног система држава. За разлику од неких земаља које су волонтерски рад у овој области прихватиле, Република Србија и земље у окружењу нису довољно дефинисале овакав вид волонтеризма, што намеће потребу за његовим унапређењем и формално правним регулисањем (Јуришић, 2011).

Већина истраживања волонтеризма у условима катастрофа односи се на испитивање ефеката волонтирања на саме волонтере (Dass-Brailsford, Thomley & de Mendoza, 2011). Новија истраживања упућују да волонтери у систему заштите и спасавања не би требали бити занемарени. У складу са тим овај рад има задатак да прикаже карактеристике волонтерског ангажовања осврћући се на предности и изазове и да истакне могућу улогу волонтера у систему заштите и спасавања и отклањању последица ванредних ситуација.

2. МЕТОДОЛОШКИ ПРИСТУП

2.1. Предмет и циљеви истраживања

Последице катастрофа огледају се у нарушавању здравља, губицима живота, социјалних мрежа, инфраструктуре, средстава за живот, али и у премештању људи у велике прихватне центре и места са малим финансијским и друштвеним ресурсима. У таквим околностима волонтери представљају драгоцен ресурс за благовремено реаговање у ублажавању последица, а некада су и главни извор спасавања и опоравка (Pormar, 2015: 10).

Узимајући у обзир да волонтери увек учествују у пружању помоћи када се догоди нека катастрофа, овај рад истиче њихову улогу у систему заштите и спасавања. Циљ истраживања је научна дескрипција и експликација могућности које волонтери пружају, као и изазова у управљању волонтерима, са применом на праксу волонтирања у Републици Србији. Квалитативно истраживање се заснива на анализи различитих типова података, укључујући резултате истраживања на ову тему, владине документе, веб странице, правна документа, стратегије, смернице и извештаје. Резултати истраживања би могли допринети ефикасности управљања ванредним ситуацијама у виду квалитетнијег планирања и организовања које би укључило ефикаснију координацију организованих и спонтаних волонтера.

2.2. Извори података

За потребе истраживања коришћени су бројни релевантни електронски извори, као и различите штампане публикације, који су омогућили идентификовање и разумевање улоге волонтера током ванредних ситуација и катастрофа.

2.3. Друштвена и научна оправданост

Када се догоди нека катастрофа велики број појединаца, често неадекватно обучених, покаже жељу и ентузијазам да помогне, што захтева од надлежних служби за руковођење додатне напоре да организују и координирају активности тих добровољаца (Цветковић, 2020). Координација формалних и спонтаних волонтера постаје једно од приоритетних питања на међународном нивоу (Waldman et al, 2018). Пот

и Приор су уочили три врсте ограничавајућих фактора за учешће волонтера у управљању катастрофама: оперативни изазови, правне потешкоће и политички и културни изазови, али и извесне могућности које доноси волонтирање у управљању катастрофама (Roth & Prior, 2019). Узимајући у обзир поменути садржај проблема постоји оправдана научна и друштвена потреба истраживања проблема.

Друштвена оправданост овог истраживања се може сагледати у бољем разумевању доприноса и изазова са којима се волонтери сусрећу, као и њиховом већем ангажовању у смањењу последица ванредних ситуација, чиме се повећава отпорност и спремност заједнице на будуће катастрофе. Из тог разлога друштво се залаже да ово питање буде константно у фокусу, нарочито имајући у виду да се нежељени догађаји константно понављају, и самим тим, улога волонтера долази све више до изражаја.

Научна оправданост истраживања се може сагледати у доприносу употпуњавања теорије менаџмента, унапређењу система управљања у катастрофама, као и развоју одговарајућих програма за успостављање ефикасног система пружања помоћи угроженима и рад волонтерских организација.

3. ВАНРЕДНЕ СИТУАЦИЈЕ И КАТАСТРОФЕ

3.1. Појмовно одређење и класификација ванредних ситуација и катастрофа

Већина аутора који се баве дефинисањем појма ванредне ситуације је сагласна да је у пракси изузетно тешко разграничити кризу, катастрофу и ванредну ситуацију. Да ли ће нешто бити ванредна ситуација у многоне зависи од спремности система да исту, као такву препозна, као и расположивих снага и средстава којима се утиче на елиминисање узрока ванредне ситуације (Кешетовић, 2013; Кршљанин, 2015; Ђукић, 2017).

Већина држава не располаже истим капацитетима, нити су организационо успостављене тако да на идентичан начин одговарају на појавне облике угрожавања који могу прерасти у ванредну ситуацију. Ово је такође један од разлога који утиче на јасно и прецизно дефинисање ванредне ситуације.

Према аутору Ђулибрку (2015) велики проблем при дефинисању је коришћење различитих термина, како у нашем, тако на пример, и у енглеском језику, који су везани за појам ванредне ситуације, али представљају себи својствене појмове. Неки од тих појмова су криза, катастрофа, ванредно стање, акцидент, несрећа итд.

Криза је ужи појам од појма ванредна (хитна) ситуација, јер свака криза је несумњиво и одређена ванредна ситуација, док свака ванредна ситуација не представља кризу (Звонаревић, 1989). Наиме, то што нека друштвена група или географска заједница препознаје као ванредну ситуацију (огроман пожар, тежак облик саобраћајне несреће) за директне учеснике може представљати велику кризу или катастрофу. У случају да се деси инцидент великог обима, он доноси одређене захтеве неким службама у поједином временском периоду. То што би једна агенција формулисала појмом катастрофа, за неку другу би била ванредна ситуација или текућа криза (Ђукић, 2017).

Ванредна ситуација још увек није кризна, иако се код традиционалних структура појављују ванредни захтеви. Реч је о томе да се на овакве непредвиђене догађаје може одговорити већ постојећим капацитетима којима располажу институционални елементи система предвиђеног за борбу против криза. Уколико се допусти да се такви догађаји развију, они за последицу могу имати озбиљно нарушавање капацитета и губитак ресурса и живота људи. У поменутим случајевима службе задужене за реаговање у ванредним ситуацијама (ватрогасци, полиција, хитна помоћ и друге установе) у могућности су да пруже одговор традиционалним средствима. Током оваквих догађаја остали елементи система нису у великој мери узнемирени (Ђукић, 2017).

У организационом контексту, аутор Кековић формулише ванредну ситуацију као стање постојеће опасности на коју се може одговорити доступним ресурсима и у складу са регулативама које су садржане у датим програмима (Кршљанин и Каровић, 2015, 156). У случају да одговор на ванредну ситуацију надилази институционални потенцијал дате организације у толиком обиму да настала ситуација може проузроковати опасна оштећења у значајним секторима, тада ванредна ситуација прераста у кризу (Ђукић, 2017).

Наиме, разлика између појмова криза и ванредна ситуација је прилично концизна. Главни елементи за разликовање су јасноћа природе, карактера и димензије догађаја који се препознају код ванредне ситуације, али не и код кризе. За разлику од криза, ванредне ситуације се најчешће решавају уобичајеним оперативним процедурама у оквиру постојећих ресурса организације, односно заједнице (Кешетовић и Милашиновић, 2008: 43).

Све друштвене заједнице су константно повезане са окружењем на многе начине, а то окружење је углавном подложно променама и обухвата сплет разноврсних и променљивих елемената који у различитим мерама имају утицај на редовно функционисање друштвене заједнице. Када се због снажног дејства чинилаца нестабилност окружења значајно промени у односу на стандардне прилике и прерасте у непосредно угрожавање безбедности друштва, органи власти тада проглашавају ванредну ситуацију. Ово имплицира засебан, тачније ванредан режим рада и функционисања свих фактора друштвене заједнице на погођеној територији (Кршљанин и Каровић, 2015). На основу једне класификације, ванредне ситуације се могу сврстати у дате категорије (Штрбац, 2007: 138-139):

- природне – брзо развијајуће,
- технолошке - брзо развијајуће,
- споро развијајуће,
- комплексне - политичке ванредне ситуације,
- сталне ванредне ситуације
- масовне миграције.

Дата подела се базира на карактеру и брзини манифестовања ванредних ситуација и једним делом на социо-економским последицама. У недостатке се може убројити то што се рат и савремени ризици готово не помињу.

Ванредне ситуације настале због поплава један су од највише заступљених облика угрожавања безбедности (Hu et al., 2018), из разлога што сваке године изазивају велике људске и материјалне губитке и погађају минимум 20 милиона људи годишње на свету (Loucks, 2015). Према томе, имају велики утицај на здравље популације погођене овом катастрофом (Zhong et al., 2018) и доста велике износе финансијске штете локалних заједница (O'Neill et al., 2016). Негативни ефекти датих догађаја по локалне заједнице,

намећу све већу потребу за учењем из пређашњих догађаја са циљем побољшања отпорности тих заједница (Mendoza & Schwarze, 2019).

Криза је ситуација која захтева хитан одговор, али је ризике тешко дефинисати због нејасноће и сложености саме ситуације. Ефекти одговора су често нејасни или их је могуће тек накнадно утврдити. Катастрофе су поразни резултати лоше управљаних криза или ванредних ситуација, тј. оне не изазивају ефекте, већ су саме ефекти. Тако посматрано катастрофе су, у ствари, социјална конструкција, тачније културни мит којем је приписан карактер физичке појаве. Узевши за пример, катастрофа би била последица пожара који је тотално разорио витално постројење фабрике, онемогућио даљу производњу и испуњење обавеза према уговору, при чему је довео у питање опстанак фабрике и изавао огромну материјалну штету и одређене људске жртве (Ђукић, 2017: 342).

Често означавају несрећу која је проузрокована природним факторима. У енглеском језику катастрофа се означава као „disaster“ и представља догађај који за последице има тешке повреде, оштећења или смрт, док је „catastrophe“ изненадан догађај који узрокује велике невоље и оштећења, што се код нас преводи као катаклизма (Ђукић, 2017; Кршљанин, 2015). Сматра се да се догађаји као што су земљотреси, цунамији, вулканске ерупције, урагани, поплаве и клизишта могу означити као синоним за катастрофу (Mavrodieva et al. 2019). Међутим, реч катастрофа постала је нераскидиви део одређења појава и догађаја и у економској, политичкој, правној, социјалној или некој другој области везано за човека. Све ове негативне појаве имају последице на услове живота и остварења главних функција једног друштва (Радовић, 2010).

Катастрофа представља екстремни догађај у неком времену и простору, у којем друштво или одређени део друштва трпи штету и социјални поремећај тако да су све или неке главне друштвене вредности нарушене (Lindell, 2013; Николић и сар. 2020). У Међународној стратегији за смањење ризика од катастрофа (ISDR), под катастрофама се подразумевају озбиљни поремећаји функционисања заједнице или друштва, којима су обухваћени људски, материјални, економски и еколошки губици и утицаји, а на које погођена заједница или друштво нису у могућности да одговоре расположивим ресурсима (Цветковић, 2020)

Катастрофе се могу класификовати на основу различитих критеријума: од места и извора настанка, преко брзине ширења и учесталости до размера последица. Према најзаступљенијој класификацији, разликују се две генеричке категорије: *природне*, које човек није у могућности да проузрокује; и *техничко-технолошке*, које човек може да изазове, случајно или намерно. Неки аутори додају и трећу категорију, *хибридне* катастрофе, које су резултат комбиновања природних сила и људске грешке (Цветковић, 2020).

Катастрофе изазване природним опасностима, аутор Цветковић (2020) дели на:

- литосферске (лавине и клизишта, земљотреси, цунамији, вулканске ерупције);
- атмосферске (суше, олујно-градоносне појаве, екстремно високе и ниске температуре);
- хидросферске (поплаве и бујице, лавине);
- биосферске (епидемије, епифитозе и епизоотије, шумски пожари)

Исти аутор катастрофе изазване техничко-технолошким опасностима класификује на:

- нуклеарне и радиолошке
- индустријске
- транспортне и инфраструктурне
- катастрофе изазване пожарима
- катастрофе изазване опасним материјама
- катастрофе изазване ратним разарањима

Као посебна категорија могу се истаћи катастрофе изазване употребом оружја за масовно уништење у терористичке сврхе, где се разликују: хемијски тероризам; нуклеарни тероризам; биолошки тероризам; радиолошки тероризам; терористички напади изведени употребом експлозива (Цветковић, 2020).

3.2. Последице катастрофа

Последице катастрофа је тешко у потпуности сагледати и измерити, будући да су веома разноврсне и не постоји њихова општеприхваћена класификација. На последице катастрофа утичу, са једне стране карактеристике саме катастрофе, а са друге, карактеристике заједнице која је погођена, односно сложеност друштвених, демографских, економских, културних и политичких фактора. Разликују се примарне и секундарне, односно директне и индиректне последице, материјалне и нематеријалне, физичке и социјалне. Такође, могу бити здравствене, економске, психолошке, физичке и еколошке последице (Цветковић, 2020). Оне су мултидимензионалне и обухватају различите сфере, могу се односити на друштвене системе и животну средину.

Развојем савремених технологија човек све више троши постојеће природне ресурсе и тако има негативан утицај на животну средину, што резултује многим облицима поремећаја равнотеже у природи. Нарочит пример јесте измена климатских образаца на Земљи, што је непосредна последица модерног начина живота. У данашње време, глобалне климатске промене узрок су великог броја еколошких претњи по безбедност. Према томе, глобално загревање и друге климатске промене доводе до честих природних катастрофа, као што су поплаве и суше (Ljuština & Knežević-Lukić, 2013).

Да су природне катастрофе узајамно повезане, може се увидети на примеру суше. Наиме, дуготрајна суша сама по себи свакако представља природну катастрофу, а исто тако може повећати опасност од избијања великих шумских пожара и његовог убрзаног ширења (Цветковић, 2020).

Природни феномени који су узрок катастрофе у већини ситуација се догађају тренутно или у кратком интервалу времена, а током свог прогреса проузрокују велике материјалне и људске губитке. Природне катастрофе могу имати директне последице у виду поремећаја равнотеже у природи, људских жртава и материјалне штете, али и посредне међу које се могу убројати епидемије, глад, економски слом, социјални немири и слично. Ако друштво није довољно спремно да адекватно одговори на настанак ових последица, оне могу бити нарочито тешке и великих размера (Giorgadze et al., 2011; De Rubeis, 2021; Hidalgo & Baez, 2019).

Катастрофе у зависности од јачине деловања могу проузроковати негативне промене у оквиру економског система земље. Последице могу бити не само у склопу микроекономског подручја где се догодио непожељни догађај, већ и на нивоу макроекономског простора. Урушавање инфраструктуре извесно има за последицу смањење или тренутну немогућност дистрибуције материјалних добара на подручје погођено катастрофом.

Економске последице природних катастрофа могу се сагледати у временском сегменту као: краткорочне и дугорочне. Што се тиче краткорочних последица, оне имају своје негативне ефекте у лимитираном временском периоду. Оне су последице мањих, спорадичних природних катастрофа (нпр. поплаве у одређеном делу територијалног подручја општине, дела предузећа или домаћинства). Својим деловањем и обликом манифестовања краткорочне природне катастрофе не могу угрозити економски систем државе, али могу произвести негативне ефекте по економску стабилност појединачног субјекта према висини штете која је изазвана (Милошевић и Чаушић, 2022: 169).

Када су у питању дугорочне економске последице природних катастрофа оне се, као што им и само име каже, испољавају у дужем временском периоду. Последица су већих природних катастрофа и својим негативним деловањем могу нарушити значајне државне интересе. Оне су посебно уочљиве кроз неуравнотеженост економског система државе. Неравнотежа у склопу економског система угрожава расподелу дохотка у односу на друштвене циљеве (Okuyama, 2007; Roth Tran & Wilson, 2023).

Као што је већ истакнуто, природне катастрофе су резултат узајамног утицаја природних феномена и људских система и могу имати значајан и трагичан ефекат на друштво (Mlađan & Cvetković, 2013), реметећи устаљен начин живота, ометајући политичке, економске и културне процесе, успоравајући развојни процес заједнице и захтевајући спровођење специфичних мера од стране служби за реаговање у ванредним ситуацијама (Цветковић, 2013).

Ако се сагледа период од 1900-2013. године, према једном истраживању, најчешће појаве су биле поплаве, а најређе клизишта и одрони. Суше су, ипак, однеле највећи број људских жртава, екстремне температуре су за последицу имале највише повређених, док су поплаве погодиле највећи

број људи и уништиле највише домова, а олује су проузроковале највећу укупну материјалну штету. Најмање последице у виду настрадалих људи имале су инфекције које преносе инсекти, најмање повређених је било током шумских пожара, а најмање погођених услед клизишта и одрона (Cvetković & Dragicević, 2014).

Како би се смањили ризици од катастрофа, на међународном нивоу направљени су важни кораци који су довели до склапања великог броја различитих међународних уговора, усвајања резолуција и доношења других докумената чиме је ова област у одређеној мери регулисана (Milosavljević, 2015).

3.3. Одговор на ризике од катастрофа

Одговор на катастрофе подразумева предузимање мера и активности како би се смањиле опасности и минимализовали људски и материјални губици. Те мере су углавном предвиђене плановима заштите и спасавања и спроводе их снаге система заштите и спасавања. Када дође до неке изненадне катастрофе, најпре реагују интервентно-спасилачке службе, локалне власти и неке волонтерске организације. Најчешће мере које се предузимају јесу: упозоравање и евакуација; потрага и спасавање; прва помоћ; РХБ заштита; заштита и спасавање од пожара и експлозија; заштита и спасавање од поплава и несрећа на води и под водом; заштита и спасавање из рушевина; заштита од техничко-технолошких несрећа; заштита на неприступачним теренима; заштита од ЕОР; процена штете и губитака; и асанација терена (Цветковић 2020).

Свака етапа катастрофе (ублажавање, припремљеност, одговор и опоравак) захтева различите информације (Kaur, 2020). Док се у фази одговора јављају захтеви за компактним и посебним информацијама о кризи које би омогућиле хитно предузимање заштитних мера погођеног становништва, у фазама припремљености и опоравка преовлађују потребе за првокласним, свеобухватним информацијама о ризику са циљем повећавања свести људи о надолazeћој катастрофи и убрзавања активности одговора и опоравка, како би се нежељени губици свели на минимум (Son et al., 2019).

Како су модерне технологије промениле савремени свет, као и праксу смањења ризика од катастрофа, наступила је и промена облика комуникације, посебно са појавом медијских алата као што су социјалне мреже и блогови (Brynielsson et al., 2018). Према томе, све више пажње се

посвећује већем адекватном и целокупном коришћењу поменутих ресурса у припреми и одговору на катастрофе (Mano, Kirshcenbaum & Raparport, 2019), и њиховој повезаности са људским капиталом, која је неопходна у спасавању живота (Toya & Skidmore, 2015).

Природне катастрофе захтевају тренутну комуникацију када се катастрофа догоди, како би се знало да ли су погођени људи добро, да би затражили помоћ и како би се ефикасније спроводиле акције спасавања и друге активности (Bhuvana & Aram, 2019). Иако су неке поруке о ризику, упозоравањем на опасности и предлагањем сигурнијих праваца деловања омогућиле позитивне јавне ефекте, друге су се показале као неуспешне, изазивајући низак степен одговора становништва (Bostrom & Lofstedt, 2003). Једна од највећих препрека у одговору на катастрофе (нарочито у спасилачким акцијама) јесте изостанак комуникације и немогућност локализације повређених у катастрофи. У случају земљотреса или торнада, велики број људи остаје затрпан и заробљен испод рушевина зграда, мостова и слично (Ogata, 2016). У тим ситуацијама, првобитна реакција преживелих јесте напор да употребе своје телефоне како би добили помоћ споља и поделили локацију са спасиоцима, али неретко се дешава да преживели имају слаб или готово да су без сигнала услед физичког оштећења телекомуникационе мреже, као и недоступних Wi-Fi приступних тачака.

Лоша комуникација о ризику током и након катастрофе даље узрокује недостатак поверења, степњу, панику и стрес у јавности, која је, услед тога, суочена са доношењем релативно тешких одлука – на пример, шта је безбедно јести, а шта не, и слично (Murakami & Tsubokura, 2017). То доказују разна вишеструка искуства кроз историју као што је катастрофа на острву Три Миље, која је проузроковала непотребну евакуацију више од 100.000 људи, несигурност и панику великих размера (Sohier, 2002). Непотпуна и неефикасна комуникација је она која не узима у обзир схватање ризика, знање и искуство појединаца и која је усредсређена искључиво на чињенице (Perko, 2011: 388).

Што се тиче узрока природних катастрофа посебно се издвајају промене климе, деградација животне средине и дезертификација као процеси који имају универзално последично значење. Надаље, поред ових, актуелни су изазови који погађају у исто време велики број држава, тачније целе регионе, чак и свет, а то су првенствено поједине епидемије и пандемије.

Поменути изазови стављају захтев за одговор пред међународну заједницу, јер последице ових катастрофа није могуће отклонити без међународне хуманитарне помоћи. Такође, ризици од катастрофа могу представљати потешкоћу за освраривање циљева глобалног развоја, угрожавати глобалну економију, становништво и одрживи развој мање развијених држава.

Најзначајнији подухвати учињени у циљу смањења ризика од катастрофа јесу одржавање три светске конференције. Прва од њих одржана је у Јокохами 1994. године, и на њој је донесена *Стратегија из Јокохаме: Смернице за превенцију природних катастрофа, припремљеност и ублажавање*, укључујући и Акциони план за њено спровођење. Временом се увидело да постоји потреба да се предузму додатни кораци у појединим областима како би се превазишле мањкавости ове стратегије, па је организована Друга светска конференција о смањењу ризика од катастрофа, чији је исход био доношење *Хјого оквира за деловање 2005-2015: развој отпорности нација и заједница на катастрофе*. У овом оквиру је истакнуто пет основних приоритета за деловање, као и активности за њихово остваривање, чија је примена довела до оснаживања капацитета држава за управљање катастрофама и значајног помака у смањењу ризика од катастрофа уопштено. Како су катастрофе и даље доносиле велике губитке, дошло се до закључка да је неопходно боље превентивно деловати и предузети мере које ће смањити утицај фактора који узрокују катастрофе. Сходно томе, одржана је и Трећа светска конференција на којој је усвојен *Сендаи оквир за смањење ризика од катастрофа 2015-2030*. Овај оквир истиче и улогу свих актера заинтересованих за смањење ризика од катастрофа, наглашавајући значај недржавних субјеката за успешно спровођење политике за смањење ризика од катастрофа (Milosavljević, 2015)

Може се напоменути да је у протекле две до три деценије ова област једна од оних које се налазе у врху интересовања Уједињених Нација и одређених других међународних организација и, према томе, област у којој се спроводи веома активан развој међународног права. У складу са тим развојем, дошло је и до нарочито битног развоја националног права великог броја држава у тој области.

У погледу пружања хуманитарне помоћи и олакшавања положаја цивила погођених последицама катастрофа велики значај имају и резолуције Међународне федерације Црвеног крста и Црвеног полумесеца. Резолуције се, између осталог, односе на сарадњу националних организација Црвеног

крста и Црвеног полумесеца, обезбеђење медицинске и друге помоћи, засебне сегменте технолошких удеса, радиокомуникације, упрошћавање формалности за издавање виза особљу Црвеног крста, аеро транспорт хуманитарне помоћи, јачање хуманитарних принципа, јачање спремности нација за одговор на катастрофе и редефинисање актуелног правног оквира за међународну хуманитарну помоћ (Milosavljević, 2015).

Многобројни важни међународни оквири и глобалне обавезе препознају потребу за јачањем социјалног укључивања особа са инвалидитетом и увођење правичних и универзално приступачних одговора на катастрофе, опоравка, санације и реконструкције након катастрофа. Ту се могу убројити Оквир из Сендаја за смањење ризика од катастрофа, Циљеви одрживог развоја, Париски споразум о климатским променама (UNFCC) и Општа препорука CEDAW -а бр. 37 (2018) о родним димензијама смањења ризика од катастрофа у оквиру климатских промена (Palonka & Evidente, 2022: 4).

Европска Унија се у оквиру међународног одговора на катастрофе залаже за бољу сарадњу у области цивилне заштите и хуманитарне помоћи. Такође истиче да је се у одговору на катастрофе и пружању помоћи неопходно водити начелима супсидијарности, солидарности и међународне помоћи (Milosavljević, 2015: 70;72).

Република Србија је од 2007. године постала чланица Иницијативе за превенцију и спремност у случају катастрофа за Југоисточну Европу (DPPI SEE). То је јединствена регионална иницијатива која уједињује земље Југоисточне Европе на пољу заштите од катастрофа. Конципирана је у виду регионалне мреже и консултантског форума који погодује адекватнијој превенцији и припремљености за одговор на природне и антропогене катастрофе, са циљем изградње институционалних капацитета организација за управљање катастрофама (Milosavljević, 2015).

4. ВОЛОНТИРАЊЕ

4.1. Појмовно одређење волонтирања

Појам „волонтеризам“ има корен у латинској речи *voluntas* која се преводи као слободна воља, лични избор, што уједно и представља основно обележје волонтеризма (Bosanac, 2014). Волонтирање је сложена појава која није јасно

дефинисана и обухвата велики број разноврсних активности, организација и сектора. Може се анализирати из економске, социолошке, психолошке и перспективе политичких наука. То је друштвени конструкт који зависи од тога шта јавност перципира као волонтирање, а шта не, па тако у неким друштвима попут Индије и Русије, не постоји реч која означава волонтере (Hustinx, Snaan & Handy, 2010).

Снајдер и Омото (Snyder & Omoto, 2008: 2) истичу шест суштинских карактеристика које дефинишу волонтирање: 1. активности волонтера морају бити добровољне, односно извршене без наметнуте обавезе и принуде; 2. чин волонтирања се базира на промишљању и доношењу одлука; 3. волонтерске активности треба да буду дугорочног карактера; 4. одлука о волонтирању се заснива на сопственим циљевима особе, без очекивања награде или казне; 5. волонтерске услуге морају бити добровољно прихваћене или тражене од стране корисника; 6. волонтирање се врши у име људи или циљева, углавном преко агенција или организација.

Европски волонтерски центар је уопштено дефинисао волонтеризам као облик добровољних активности, било формалних или неформалних, које се могу обављати у земљи или иностранству кроз пуно или делимично радно време. Остварује се без финансијске користи, на основу слободне воље појединца. Бенефите од волонтеризма могу имати волонтери, заједнице и друштво у целини. Представља начин да појединци и удружења истакну проблеме и потребе друштва и животне средине, а обављање формалних волонтерских активности не треба да замени професионалце, односно плаћени кадар (Јуришић, 2011).

Аустријски одбор за волонтирање дао је дефиницију формалног волонтирања као праксу појединаца који унутар организационог оквира бесплатно раде у корист других, са циљем промовисања општих интереса, без уговорне обавезе за пружање услуга и ван оквира стручног оспособљавања. Волонтирање, такође, обухвата и добровољно учешће у обуци неопходној за развој организације и спровођење њених активности (CEV & AVSO Project, 2006).

Волонтерска служба Аустралије дефинише волонтирање као: „време које се добровољно посвећује за опште добро и без финансијске добити“. У појашњењу дефиниције изнето је да овај термин обухвата формално

волонтирање (које се одвија на структуриран начин унутар организација) и неформално (које се обавља изван оквира формалне организације). Волонтирање не сме да буде експлоатативно, нити да се користи као замена за плаћен посао, а корист од волонтирања треба да имају и волонтери и друштво (The Review of the Definition of Volunteering, 2015).

Закон о волонтирању Републике Србије дефинише волонтирање као организовано добровољно пружање услуга или обављање активности, без финансијске надокнаде или друге имовинске користи, а које су од општег интереса, за опште добро или за добро другог лица (Службени гласник РС, број 36/2010). Сличне дефиниције дате су и у законима који регулишу питање волонтирања у Републици Хрватској и Црној Гори.

Наведене дефиниције истичу бар три суштинска и неизоставна елемента волонтеризма:

- слободна воља
- бесплатан рад
- рад за корист других

Уколико код спровођења активности не постоји неки од ових елемената, онда се оне не могу сматрати волонтерским.

Волонтеризам је у наведеним земљама препознат као активност од јавног интереса, те с тога државе раде на стварању амбијента који би олакшао његов даљи развој и то кроз:

- истицање општег друштвеног значаја који има волонтеризам
- обезбеђивање услова за дугорочно и транснационално волонтирање младих
- осигурање волонтера од повреда
- надокнаду трошкова који настају волонтирањем
- утврђивање права и усвајање етичког кодекса волонтера (Јуришић, 2011)

Волонтеризам се некада поистовећује са добротворним и добровољним радом. Међутим, волонтеризам је шири појам, јер он обухвата и добротворни рад, под условом да је такав рад добровољан и бесплатан, а обухвата и добровољни рад под условом да је он, такође, бесплатан и у

корист других. Дакле, морају бити испуњена сва три услова, како би неки рад имао карактер волонтерског (Манић, 2011; Pološki Vokić et al., 2013).

4.2. Волонтирање у ванредним ситуацијама

Евидентан је раст негативних последица природних катастрофа на заједницу и на друштво, и у аспекту њихове учесталости, и у аспекту њиховог интензитета (Cvetković & Grbić, 2021). У претходне две деценије: “живот је изгубило 700 милиона људи, око 23 милиона остало је без својих домова, док је 1.4 милион задобило здравствене последице” (Цветковић, Филиповић & Гачић, 2019: 963). Огромна смртност људи, број повређених и трајно расељених лица захтевају ефикасније управљање у условима катастрофа у контексту примене теоријских и практичних решења у виду адекватних приручника, брошура и подсетника о важности волонтирања у условима катастрофа. Исто тако потребна је адекватна примена закона о волонтирању, као и организовање стручних обука волонтера за поступање у кризним ситуацијама и њихово активно учешће (Цветковић & Јовановић, 2021). Чињеница је да последице катастрофа успоравају одрживи развој и процес раста државе и друштва (Kaur, 2020), и према томе волонтирање у великој мери може смањити њене негативне последице.

Према ауторки Беговић (2009) постоје две главне користи од волонтера/ки, у кризним ситуацијама: економска и друштвена корист. Прва, *економска корист* у великој мери доприноси повећању бруто националног дохотка државе, јер за доста послова које волонтери обављају бесплатно (помоћ хендикепираним особама, старим особама, друштву за заштиту животне средине, друштву за заштиту животиња) држава би морала да издвоји средства за финансирање (Lazović, 2013). Наиме, у више наврата се обистинило да у условима природних катастрофа велики број акција заштите и спасавања реализују обични људи (Penner et al., 2005).

На подручју наше земље током 2014. године у време мајских поплава пажњу и страних и домаћих медија привукао је велики број волонтера који се ангажовао на изградњи насипа и радом у прихватилиштима са евакуисаним лицима (Трбојевић и сар., 2015).

Са аспекта *друштвене користи* Беговић (2009) наводи да су државе које имају дугу традицију волонтирања државе са кохезивним заједницама, тачније заједнице које пропагирају високо моралне норме живота типа: солидарности, толеранције, мира, просоцијалног и алтруистичног

понашања. Сматра се да америчко друштво може послужити као пример таквог друштва, и да је појава волонтирања има корене са америчког континента (Цветковић & Јовановић, 2021).

Надаље, ауторка Беговић наводи да одговор на питање коме су потребни волонтери/ке односи се двојако, тј. и на државу и на друштво. Међутим, укључивање локалног становништва у волонтерске активности има за циљ постизање позитивних промена у друштву, као и решавање конкретних друштвених проблема, где и последице природних катастрофа заузимају битно место (Беговић, 2009). Како би се на најефикаснији начин управљало волонтерима током и након катастрофе, важно је придржавати се одређених принципа: најпре се помаже онима који су погођени катастрофом; свако има право да понуди помоћ и да се због тога осећа цењеним; менаџери/координатори волонтера имају право да одбију понуде помоћи које су сувишне; волонтери имају право на подршку, обуку и усмеравање које су потребни за обављање својих дужности; волонтери су дужни да сарађују са својим менаџерима/координаторима и да следе њихова упутства (*Be Prepared: Managing Volunteers in Emergencies*, 2015).

Сједињене Америчке Државе имају дугу традицију волонтирања која постоји још од колонијалног доба. Међутим, волонтерске организације нису увек успешно доприносиле управљању катастрофама. Пример лоше координације волонтера и надлежних служби након урагана Катрина 2005. године, изнедрио је лекције које су касније примењене у случају урагана Сенди 2017. године, када су волонтери остварили кључну улогу у упозоравању и склањању становништва. У Јапану пракса волонтирања у условима ванредних ситуација постоји приближно 200 година. У почетку је то било у облику неформалног волонтирања, када су се људи спонтано окупили и пружали помоћ жртвама катастрофа. Разоран земљотрес у Кобеу 1995. године био је кључан догађај за настанак великог броја волонтерских организација, будући да је у активностима отклањања последица учествовало око 1.3 милиона волонтера. Јапан је тада донео и Закон о специјалним непрофитним организацијама чиме је побољшана сарадња између волонтерских организација за управљање катастрофама и владе. У Јужној Кореји, овакве организације се појављују крајем 20. века, али се тек након великих природних и катастрофа изазваних људским деловањем, које су погодиле ту земљу у протеклих двадесетак година, повећао број волонтера који доприносе управљању катастрофама (Jung, & Ha, 2021).

Волонтирање је присутно у многим областима, али се заступљеност волонтера у њима разликује од државе до државе. Рецимо, у Великој Британији је у областима спортских активности, социјалне заштите, образовања, религије, хобија и уметности волонтирање најдоминантније (Brewis, 2013), Данска истиче област која покрива питања странаца и избеглица, Чешка здравствену заштиту, а Словенија и образовање (Madsen et al., 2021). У Словенији су средњошколци обавезни да се баве неким обликом волонтерског рада, док је у основним школама и на факултетима такав вид ангажовања пожељан и користан (Kladnik, 2020).

Када се догоди нека катастрофа, без обзира на њену природу и величину, готово увек је присутна појава масовног кретања људи ка месту катастрофе, која се дефинише као „конвергенција“ (Paciarotti, Cesaroni & Bevilacqua, 2018). Иако је помоћ волонтера који се спонтано појаве на таквим местима од великог значаја, са друге стране, они могу представљати препреку ефикасном одговору на катастрофе, што је у литератури препознато као „парадокс спонтаних волонтера“ (Harris et al., 2017; Paciarotti, Cesaroni & Bevilacqua, 2018). Зато је од суштинске важности узети у разматрање природу и карактер односа који постоје између надлежних за управљање кризама и волонтера, како би се остварили бенефити од волонтерског учешћа (Daddoust et al., 2021).

Да би се најбоље могуће искористили капацитети људи вољних да помогну, али и избегли ризици које са собом носи њихово учешће у ванредним ситуацијама, неке државе су развиле политике и процедуре којима се регулишу односи између надлежних служби за хитно реаговање и грађана. Пример је Холандија у којој се дозвољава хитним службама да прихвате помоћ од обичних грађана и организација, али под условом да: је учешће добровољно; додељени задаци имају минималне безбедносне ризике; задаци додају вредност укупном одговору на хитне случајеве; грађани испуњавају задатак само када имају вештине и знања да га успешно заврше (Scanlon et al., 2014).

4.3. Класификација волонтера

Постоји низ класификација непрофитних организација на основу њиховог подручја активности, и оне могу укључивати волонтере у обављање своје делатности. На пример, Међународна категоризација непрофитних организација (ICNPO) их дели у 11 категорија:

- култура, спорт и рекреација;
- едукација;
- здравље;
- социјалне услуге;
- животна средина;
- развој заједнице;
- цивилне организације / организације за заступање;
- фондације и инфраструктура непрофитног сектора;
- међународне организације;
- струковне организације и синдикати (Salamon, Sokolowski & List 2003; Lockstone, 2004).

Када су у питању волонтери, позната је подела на формалне (који делују као припадници одређене групе или удружења), неформалне (пријатељи, комшије, чланови породице, рођаци) и спонтани волонтери (ту се ради о појединцима који на своју иницијативу дају помоћ угроженима). За спонтане волонтере је карактеристично да поседују велики степен емпатије и жељу да помогну другима у невољи на разне начине међу којима су: давање крви, чишћење терена након природних непогода (нпр. земљотреса), обезбеђивање хране, воде и других неопходних намирница, тражење несталих особа, користећи или позајмљујући сопствени чамац због евакуације. Важно је истаћи да ова лица нису завршила адекватну обуку, већ да је њихово ангажовање искључиво на добровољном нивоу (Hustinx, Snaan & Handy, 2010; Paciarotti, Cesaroni & Bevilacqua, 2018).

Слична класификација волонтера истакнута је и у Практичним смерницама за управљање волонтерима у ванредним ситуацијама од стране друштва Црвеног крста и Црвеног полумесеца (*Practical guidelines for Red Cross and Red Crescent Societies managing volunteers in emergency situations*, 2012), где се наводе следећи типови: волонтери обучени за управљање катастрофама; други постојећи волонтери Националног друштва; спонтани волонтери; корпоративни волонтери; међународни волонтери; и онлајн волонери.

Витакер и сарадници (Whittaker et al., 2015) разликују неколико врста неформалног волонтирања: новонастали волонтеризам, који подразумева окупљање људи вољних да помогну на лицу места када се деси нежељени догађај; затим, волонтеризам који се проширује, и подразумева проширивање активности група и организација које нису примарно

опредељене за реаговање у ванредним ситуацијама на волонтирање у временима кризе; и дигитални волонтеризам, који се односи на учешће грађана у ванредним ситуацијама и управљању катастрофама кроз ширење информација путем друштвених медија, софтвера за мапирање и других информационих и комуникационих канала.

Волонтери се неретко удружују у групе како би заједно превазишли изазове са којима се суочавају на неприступачном терену (Рeko & Munjiza, 2007). Те спонтане организације волонтера се формирају само у случају цивилних ванредних ситуација, а у нормалним околностима имају различите области рада. Оне могу да делају индивидуално или у сарадњи са другим волонтерским организацијама и службама за хитно реаговање (Јurišić, 2017). За време ових активности често им се придруже други грађани. На пример, ресторан обезбеђује храну за жртве поплава. Након терористичких напада на Њујорк 11. септембра 2001. године, локални морнари су се врло брзо и спонтано организовали за евакуацију хиљада људи који су остали заглављени на Менхетну (Malešić, 2018). На другој страни света, тј. у Јапану су то пружале традиционалне верске праксе, укључујући ритуале, уметност и фестивале, психолошку подршку преживелима у земљотресу и несрећи од цунамија 11. марта 2011. (Kimura et al., 2017). Ове волонтерске групе настају „ad hoc“, спонтано, за разлику од волонтера у формалним и неформалним организацијама који су прошли обуку и добили упутства за деловање у разним ситуацијама, па према томе треба узети у обзир да катастрофе подстичу спонтане одговоре (Twigg & Mosel, 2017).

4.4. Активности волонтера

Волонтери су људи разноврсних занимања и интересовања, који поседују различита знања, вештине и способности, што их чини драгоценим ресурсом. Често су први на лицу места када дође до катастрофе и њихова помоћ у отклањању и умањењу последица је веома значајна, будући да некада добро познају локалне услове и потребе људи, а такође и пружају надлежним органима додатну стручност и иновативна решења. Нека истраживања су показала да су волонтери спасили већи број људи него професионалне службе за хитно реаговање. Најчешће су ангажовани у областима прикупљања средстава, спровођења обука и едукације, медицинских услуга, услуга комуникације и остваривања везе са локалним појединцима и породицама, процене потреба, процене штете и уклањања отпада (Daddoust et al., 2021).

Волонтери треба да буду укључени у све фазе управљања катастрофом, од превенције и припреме до одговора и опоравка. У фази превенције могу да спроводе едукацију локалне заједнице и других чланова волонтерских организација о начинима на које могу ублажити последице природних и других катастрофа. Такође, могу дати предлоге за унапређење правне регулативе у циљу смањења последица катастрофа. Будући са волонтери могу бити стручњаци различитих области (права, медицине, образовања и слично), они доприносе бољој спремности заједнице на катастрофе (Јуришић, 2011, Koolen-Maas et al., 2023).

У фази припремљености, волонтерске организације дају свој допринос развијању планова за одговор на ванредне ситуације, превенцији жртава и смањењу материјалне штете (Shachar et al., 2018).

Активности волонтера су најзапаженије током одговора на катастрофу. Тада се они ангажују на обезбеђивању средстава и пружању услуга како би се сачували људски животи и умањили материјални губици, а главну улогу имају у непосредној потрази и спасавању и другим облицима директне помоћи (Simsa et al., 2019; McLennan et al., 2017). У приручнику волонтера за припремљеност на катастрофе (*Volunteers' Handbook for Disaster Preparedness*) истакнуто је да након катастрофе волонтери могу помоћи на следеће начине: прикупљање финансијске помоћи за погођене жртве; ширење упозорења о предстојећој катастрофи и сузбијање нетачних информација о догађајима; прикупљање основних ствари као што су храна, одећа и друге неопходне ствари; помоћ у потрази, спасавању и евакуацији људи; саветодавна подршка погођенима; помоћ и рехабилитација; постављање кампова за хитну помоћ; помоћ у пружању здравствених и хигијенских услуга (Missal, Jha, & Paul, 2002).

Опоравак је фаза која најдуже траје и неретко су волонтерске организације најдуже присутне на погођеном подручју, тако да у овој фази долазе до изражаја и волонтерске активности које су дугорочног карактера. Углавном се активности односе на помоћ становништву приликом отклањања последица, поправки кућа и других објеката, расчистићавања рушевина, сахрањивања људи и животињских лешева, обезбеђивања смештаја и слично (Simsa et al., 2019). С обзиром да постоји велики број волонтерских организација и да се оне разликују по областима које покривају својим радом, важно је напоменути да се све оне не ангажују истовремено.

Поједине од њих укључују се у одређеним фазама управљања катастрофом (Jung & Ha, 2021; Neubauer et al., 2013).

Кроз све фазе управљања катастрофом волонтери дају подршку владином сектору попуњавајући празнине у услугама и програмима који подржавају појединце и заједницу. Они некада поседују знања и способности које недостају припадницима владиних служби и агенција. Као пример могу се узети свештена лица и други духовници (Ganner et al., 2021).

Како би ангажовање волонтера у процесу заштите и спасавања било ефикасно и дугорочно, морају се обезбедити одређени услови који би волонтерима рад учинили прихватљивим, подношљивим и издрживим (Simsa et al., 2019). Волонтерима мора бити омогућено задовољавање основних животних потреба обезбеђивањем хране, воде и основних хигијенских услова. Такође, време за одмор и могућност комуникације са породицом се сматрају неким од неопходних приоритета. Важно је да се обезбеди константна могућност задовољавања ових потреба, како би се волонтери осећали сигурно и схватали да је њихов рад поштован и цењен, што би им пружило додатну мотивацију (Twigg & Mosel, 2017; Јуришић, 2011).

Волонтери, такође, требају бити упознати са стањем на терену, како би знали шта се од њих очекује и адекватно се припремили обезбеђујући потребна средства и опрему. Неопходно је да знају своја права али и дужности, да прођу потребне обуке за безбедно обављање активности, али и да буду упознати са могућношћу трауматичних искустава. Како сами волонтери не би били угрожени, веома је битно да учествују само у оним активностима за које су прошли обуку. Такође, алат и средства неопходна за обављање предвиђених послова требају бити обезбеђена (Јуришић, 2011; Haski-Leventhal et al., 2019; Simsa et al., 2019).

Дужности волонтера морају бити прецизиране и схватљиве сваком од њих, посебно онима који се истичу као вође волонтерских група. Исто тако, сменски рад мора бити дефинисан, односно треба да се зна тачан распоред смена, вође смена и састав људи у њима (Nahkur et al., 2022). Рад у сменама треба да обезбеди адекватан одмор и континуиран рад, али и оптимално ангажовање свих волонтера, како не би долазило до премора, што је чест узрок беспотребних повређивања, чак и губитака живота. То захтева постојање програма смене и упознавање друге смене са активностима које

су се реализовале, активностима које су у току и онима које треба спровести. Волонтери треба да буду осигурани од стране осигуравајућег друштва, под јасним и недвосмисленим условима, као и да поштују процедуре и активности прописане од стране осигуравајућих компанија (Јуришић, 2011; Sharififar et al., 2017).

Информисање волонтера је јако важно, како би били у току са свим дешавањима на терену и имали ширу слику о укупном стању и свом положају у њему. Потребно је подржавати волонтере, како у моралном, тако и у практичном смислу. Поред задовољења физичких потреба не смеју се занемарити ни менталне потребе волонтера, које се често решавају разговором, поготово током великих катастрофа. Додатна мотивација волонтерима да издрже и дуже остану активни јесте исказана захвалност за њихов рад, нарочито на крају завршене активности или након смене. Након завршетка учешћа волонтера, препоручљиво је извршити садржајну рекапитулацију, која ће указати на добре и лоше стране ангажовања и послужити као лекција за будуће активности (Haworth & Bruce, 2015; Ramsell et al., 2017).

Изузев добре повезаности владиног и невладиног сектора, међу самим волонтерским организацијама треба да постоји добра комуникација и координација. Корист од такве сарадње могу имати и саме организације, али и заједница у којој делују, посебно кроз већу ефикасност и избегавање дуплирања послова и активности (Simsa et al., 2019; Sharififar et al., 2017).

Сарадња подстиче:

- унапређење помоћи
- поспешивање међусобних веза и односа
- смањење конфузије
- смањење дуплирања послова
- избегавање непотпуне помоћи
- побољшање даље међусобне комуникације
- ефикасније решавање проблема
- повећање броја активности

За разлику од владиних агенција, волонтерске организације нису у великој мери подложне бирократији и политичким притисцима, што им даје слободу за иновативност и већу ефикасност и ефективност. Њихова организациона структура, која је децентрализована, односно у смеру

„одоздо на горе“ (Bottom-up), даје им могућност да боље уоче, схвате и осете потребе људи (Јуришић, 2011).

У условима катастрофа волонтери обављају доста задатака за које су неретко неопходна посебна знања и вештине, премда аутор Цветковић истиче да не би требало заборавити да већина волонтера није прошла неопходне обуке и курсеве из области заштите и спасавања, и да су њихове компетенције у неким ситуацијама лимитиране (Цветковић, 2020). У односу на сложеност задатака који обављају, волонтери углавном нису свесни ризика са којим могу да се суоче. Примера ради, поплаве су актуелне од почетка развоја људске цивилизације, па се сврстају међу најучесталије природне катастрофе које често доводе до огромних материјалних губитака и губитака људских живота (Kumuar et al., 2021) и тако постављају волонтере пред различите изазове, као што је суочавање са жртвама катастрофа. Премда се претпоставља да ће највећи број угрожених бити унесрећен и заокупљен својим губицима и страдањем, аутор Кордић са сарадницима (Кордић & Бабић, 2015) напомиње и неочекивано присуство одређеног броја унесрећених људи незгодне нарави и карактера на чије агресивно, неморално и грубо понашање нису спремна ни стручна лица (психолози и психотерапеути).

Поменути разлог добија на значају када се ради о организацији редовних обука за волонтере који имају жељу да се укључе у акције помоћи жртвама погођеним катастрофама, јер обучени волонтери осим знања имају и адекватне вештине опхођења са жртвама катастрофа, као и адекватну опрему која им је неопходна у раду (Цветковић, 2020).

Волонтери могу дати велики допринос осигурању заштите од пожара кроз различите превентивне активности, као што су информисање и припрема становништва, патролирања (узмимо за пример шумски пожар), чишћења и одлагања запаљивих предмета и слично (Ramsell et al., 2017; Barsky et al., 2007). Осим осигурања заштите од пожара, они исто тако могу имати корисну улогу у случају пожара, предузимајући одређене радње (Приручник за волонтирање младих у ванредним ситуацијама, 2021):

- *Гашење малих пожара пре него што се развију и постану велики.* Ту се поставља питање како оценити пожар малим или превеликим за решавање. Према правилу, ако се не може угасити пожар за пет секунди, он је већ превелик и неопходно је одмах напустити простор.

- *Помоћ гашењу великих пожара*, у већини ситуација шумских пожара, под контролом обучених ватрогасаца. Ту се сврставају радње у вези са гашењем пожара, стварањем зона и шупљих одељења током пожара, ограничавањем пожара, као и смотра (гледање, патролирање) запаљених подручја.
- *Сузбијање додатних пожара отклањањем извора паљења*. Спроводи се „ревизија“ да би се осигурало да се пожар не прошири.
- *Искључивање комуналних услуга у становима* (нпр. плин, струја) када је неопходно и посебно сигурно.
- *Помоћ у евакуацији по потреби*. Када је пожар достигао врхунац/ или се десила ванредна ситуација, добровољци морају заштитити животе евакуацијом подручја и ограничавањем обима, истовремено обавештавајући ватрогасце о ситуацији (Ramsell et al., 2017).

Волонтери могу помагати у хитним случајевима пожара пре него што професионалци стигну, али искључиво по саветима професионалаца са којима су претходно ступили у контакт. За време интервенције, добровољци безбедност спасилаца треба да схвате као приоритет (Barsky et al., 2007).

Осигурање безбедности добровољаца обухвата доста елемената, међу којима су свакако правилна процена величине пожара, рад у тиму, употреба личне заштитне опреме и сл. Волонтери се обавезно морају држати свих правила заштите од пожара, међу које се могу убројити:

- употреба сигурносне опреме
- рад у пару, јер колега партнер штити безбедност колеге волонтера
- коришћење резервног тима кад год је то изводљиво
- проналажење два начина за излазак из пожарне зоне
- обраћање пажње на врата; у случају да се ваздух усиса испод врата или дим улази кроз врх врата, не треба додиривати и отворати врата (Приручник за волонтирање младих у ванредним ситуацијама, 2021).

Анагажовање волонтера и волонтерских организација у гашењу шумских пожара може се одвијати у следећим фазама:

- превенција

- гашење и
- обнављање погођених подручја.

Превенција:

Превенција шумских пожара може се дефинисати као скуп акција предузетих пре него што пожар започне:

- умањити вероватноћу појаве/ширења шумских пожара
- смањења ефеката и штете у природном, економском и социјалном окружењу проузрокованих шумским пожарима и
- присуство механизма који може брзо установити било који нови пожар, слање потребних снага за решавање ситуације и бити у складу са потребом за моменталним гашењем (Barnes & Sharpe, 2009).

Ангажовање волонтера има фокус на следећим активностима:

- информисање и активирање грађана
- заштита шума (праћење шума, чишћење вегетације)
- телекомуникације (Приручник за волонтирање младих у ванредним ситуацијама, 2021).

Гашење:

Гашење шумских пожара дефинисано је као скуп радњи које се дешавају након избијања пожара и планиране су да га адекватно контролишу, ограниче и на крају угасе (Barnes & Sharpe, 2009). Акције које могу предузети волонтери фокусирају се на следеће:

- гашење шумских пожара
- прва помоћ
- помоћ погођенима.

Обнова погођених подручја:

Обнављање подручја погођених пожаром може се дефинисати као скуп акција предузетих након гашења пожара, чија сврха је:

- радња за помоћ угроженима и
- обнављање природне равнотеже шумског екосистема.

Акције које могу предузети добровољци цивилне заштите усредсређене су на следеће (Приручник за волонтирање младих у ванредним ситуацијама, 2021):

- заштита шума
- обнављање вегетације.

Чињеница је да комплексне катастрофе и ванредне ситуације захтевају интердисциплинарни и мултидисциплинарни реакцију. Наиме, главни пример најбоље праксе у свету и приступ који захтева спремност на све врсте несрећа, може се видети у Словенији, која је успела да изгради целокупан систем управљања у случају катастрофа у који су, у организационом и функционалном смислу, спојене различите професионалне и волонтерске службе спасавања, јединице и организације које се баве спасавањем и који покреће читав циклус управљања у случају катастрофа (превенцију, спремност, реаговање, опоравак) (Kladnik, 2020; Јазић, 2019).

У Словенији постоји дуга традиција учешћа волонтера у активностима спасавања и опоравка. У целој земљи постоји око 60.000 активних спасилаца, међу којима је чак 42.000 волонтера (70% спасилаца). Најдужу традицију имају волонтери ватрогасци; затим, горске службе спасавања и спасиоци у пећинама, рониоци, Црвени крст, словеначка Организација Каритас, спасилачке организације са псима трагачима, извиђачи, организације радио-аматера и други добровољци исто тако дају велики допринос целокупном систему управљања у случају катастрофа и допуњују рад служби које се воде као професионалне (нпр. професионални ватрогасци, јавне здравствене службе, јавне социјалне службе, еколошке лабораторије, јединице за спасавање рудара итд.). Волонтери исто тако доприносе спремности система да реагује и Управа Републике Словеније за заштиту и спасавање – (УРСЗР) обезбеђује финансијска средства за обуку и опремање њихових служби у складу са одлуком Владе. Због датог броја волонтера, као и степена легитимности њиховог постојања (или јавне подршке за њих) целокупан систем управљања у случају катастрофа у Словенији је на највишем нивоу (Kladnik, 2020; Prezelj i Dobnik Jeraj, 2014).

У Немачкој, професионалним службама за одговор на катастрофе, на локалном нивоу, велику подршку пружају волонтери који припадају ватрогасним службама, локалним органима који управљају катастрофама и

организацијама које су укључене у давање помоћи. Покретачку снагу овог система чини приближно 1.8 милиона волонтера (Kehl et al., 2017). Служба за спасавање сачињена је од професионалаца, док је помоћ у катастрофама резервисана за волонтере. Штабови за контролу катастрофа координишу активности и једних и других, и присутни су у свим окрузима (Domres et al., 2000). У организовању пружања медицинске помоћи, поред медицинских руководиоца и лекара хитне помоћи који су посебно обучени за такве ситуације, учешће имају и руководиоци спасилачког особља, предсавници округа и градова и припадници ватрогасне службе. Волонтери медицинске службе који учествују у одговору на катастрофу, такође пролазе специјалне курсеве, како би били припремљени за адекватно реаговање (Kohlmann, 2021). Волонтеризам је, исто тако, важно обележје многих других удружења, попут добротворне и хуманитарне организације – Црвени Крст Немачке (ДРК), Немачког удружења за спасавање живота (ДЛРГ), хуманитарних организација у оквиру цркве, као и Савезне агенције за техничку помоћ (ТХВ) (Ullrich, 2021).

Аустрија, иако нема посебан закон о волонтирању, већ је то питање регулисала у оквиру закона о ватрогасној делатности и закона о организацијама за помоћ у катастрофама, успешно реализује волонтеризам у области заштите и спасавања. У Израелу и Шведској, овакав тип волонтеризма је развијен на веома високом нивоу. Грчка је имплементирала посебан програм за волонтере који реализују студенти Медицинског универзитета, а односи се на пружање прве помоћи и медицински третман у хитним ситуацијама (Јуришић, 2011).

У Француској је најзаступљенији волонтерски рад у ватрогасној служби, где чак 85% ватрогасаца јесу волонтери. Такође, оружане снаге располажу значајним бројем волонтера. Након што је укинута обавеза служења војног рока у тој земљи, дата је могућност младима између 18 и 28 година да волонтирају, поред осталог, и у области цивилне одбране и безбедности (Милошевић, 2004: 124; Јуришић, 2011).

4.5. Учешће волонтера током поплава у Републици Србији

Да су волонтери значајан фактор, нарочито се могло уочити током поплава у Републици Србији, у мају 2014. године. Спасилачке екипе војске и полиције добиле су помоћ од великог броја волонтера, како из земље, тако и из региона. Њихова ангажованост била је посебно истакнута у

прихватилиштима за евакуисана лица, на пословима ојачавања насипа на обалама Саве, као и у прикупљању и дистрибуирању дониране робе (Оташевић и сар. 2014; Филијовић & Ђорђевић, 2014).

Ова ситуација истакла је значај организованог рада са волонтерима и значај постојања структуре која ће на прави начин управљати организовањем волонтера. Структура првенствено обезбеђује адекватну подршку волонтерима, истиче да је волонтирање „двосмерна улица“, односно да од њега корист имају и волонтери и они којима волонтери помажу, омогућава безбедност волонтера за време свог ангажовања и доприноси препознавању и вредновању труда волонтера (Подсетник о волонтеризму у кризним ситуацијама, 2016).

Како би волонтеризам био ефикасан, важно је постојање волонтерских сервиса, као управљачке структуре. Функције савеза јесу повезивање волонтера са организацијама и институцијама којима су они потребни, пружање информација о могућностима волонтерског ангажовања, правима и обавезама волонтера, као и условима организовања волонтерског рада и правима и обавезама организатора (Подсетник о волонтеризму у кризним ситуацијама, 2016).

Поплаве које су 2014. године погодиле Републику Србију причине су велику штету поплављеном становништву. У таквој ситуацији, најнеопходније ствари биле су храна, одећа, обућа, душеци и средства за одржавање личне хигијене (Милојковић, 2014). Велики број Канцеларија за младе (КЗМ) у разним градовима прикључио се акцијама помоћи. У Бајиној Башти волонтери су организовали акције за прикупљање неопходних ствари и апеловали на становништво да се прикључе активностима и тако дају свој допринос. Када су ствари прикупљене, било је потребно да се оне разврстају и на крају, уз помоћ људи обучених за теренски рад, поделе становништву. Такође, пружили су помоћ приликом евакуације и санације, наспрам својих могућности (Подсетник о волонтеризму у кризним ситуацијама, 2016).

Резултат овог волонтирања представља велико искуство, јер се до тада, у тој мери волонтери нису сусретали са поплавама. Научено је мноштво ствари и идеја како да следећи пут, ако се догоди слична ситуација, волонтери могу да помогну. Други суграђани и представници локалне самоуправе, били су задовољни начином рада и допринодом волонтера. Ова акција била је доказ да нечије мало другоме може да значи много и мотивисала је људе да се прикључе волонтирању и пруже помоћ (Подсетник о волонтеризму у кризним ситуацијама, 2016).

Слика 1. Волонтирање током мајских поплава 2014. године.

Извор: (Подсетник о волонтеризму у кризним ситуацијама, 2016).

Град Шабац је такође био погођен поплавама и волонтирање у таквој ситуацији је било од велике помоћи. Активности волонтера су се сводиле на акције прикупљања неопходних ствари и хране, као и пуњење џакова и ојачавање насипа реке (Милојковић, 2014; Ђорђевић & Недељковић, 2019).

Извештавање, иако не представља захтеван посао, значајно је допринело томе да остали суграђани знају каква је ситуација на територији општине Шабац, и да би и њихова помоћ била од великог значаја. Што се тиче укупног резултата, сматра се да је био на задовољавајућем нивоу. Првенствено су евакуисани били подмирени неопходним стварима, а касније се кренуло и са разменом СМС порука. Помоћ је пружена у складу са могућностима, и захваљујући помоћи волонтера људи погођени

поплавама нису били гладни, жедни, нити им је било хладно (Подсетник о волонтеризму у кризним ситуацијама, 2016).

У Златиборском округу, поплаве нису заобишле ни Пожегу. Део Пожеге био је погођен поплавом, када је река Скрапеж пробила бедеме. Надлежне институције су тада заказале, заједно са Штабом за ванредне ситуације и Црвеним крстом. Задачи волонтера су се односили на следеће активности:

- прикупљање неопходних средстава за угрожене суграђане,
- помоћ у погођеним подручјима
- медијско праћење ситуације

Слика 2. Мајске поплаве у Пожеги, 2014. године.

Извор: (Подсетник о волонтеризму у кризним ситуацијама, 2016).

Прикупљање помоћи се обављало у канцеларији Удружења грађана ФОРЦА, као и на различитим местима у граду, након чега се помоћ достављала угроженима. Теренске екипе су помогле да се санирају Дом здравља, средње школе, као и пар домаћинстава. Тим задужен за медије је снимао водостај и новонасталу штету. Захваљујући волонтерима, прикупљена је и достављена помоћ у великим количинама. Фотографије и видео снимци направљени у току поплава послужили су као докази о насталим штетама, а коришћени су и на скуповима за донације (Подсетник о волонтеризму у кризним ситуацијама, 2016).

Надаље, Општина Лучани, једна је од првих које су претрпеле катастрофалне поплаве 2014. године, а бројна домаћинства тада су претрпела огромну материјалну штету. Бујица је носила све пред собом,

неколико кућа је било скроз потопљено (Милојковић, 2014). Стадион фудбалског клуба „Младост Лучани“ личио је на језеро (слика 3.).

Слика 3. Активности волонтера у Лучанима.

Извор: (Подсетник о волонтеризму у кризним ситуацијама, 2016).

Општина Мали Зворник и њено насеље Велика Река, такође су били погођени поплавом која је оштетила доста објеката, међу којима и школско игралиште, које има велики значај за младе у том крају. Волонтери Канцеларије за младе Мали зворник покренули су акцију прикупљања средстава за санацију игралишта, како би се деци и младима тог краја обновило место на којем могу да врше своје спортске активности на безбедан начин (Подсетник о волонтеризму у кризним ситуацијама, 2016).

Спровођење акције санације игралишта је подразумевало:

- Машинско чишћење терена
- Окупљање волонтера
- Достава хране и пића волонтерима
- Набавка средстава за рад волонтерима
- Ручно чишћење игралишта

Један од циљева који је замишљен да се постигне овом иницијативом био је развијање свести код младих, да они својим трудом и радом могу остварити

позитивне промене у својој околини (Подсетник о волонтеризму у кризним ситуацијама, 2016).

Волонтерске активности нису прошле незапажено ни у Лозници. У Лозници, њеној околини, али и суседној општини Крупањ, многа домаћинства су претрпела штету и многе породице су остале без својих домова. Међутим, на апел за помоћ који је преко друштвених мрежа упутила Канцеларија за младе, одговорило је преко 500 волонтера и других грађана који су изразили жељу да пруже помоћ у акцијама паковања хране и прикупљања гардеробе за угрожено становништво. Спортски центар је послужио као место привременог смештаја евакуисаних људи (Подсетник о волонтеризму у кризним ситуацијама, 2016).

Слика 4. Волонтерске активности у Лозници.

Извор: <https://loznica.rs/najnovije-vesti/volonteri-loznice-nemerljiv-doprinos-drustvu/>

Због великог обима посла који је постојао рад волонтера је био организован по сменама, тако да је пре подне била ангажована једна група, а после подне друга група волонтера, како би свима било довољно времена за одмор. Према потреби волонтери су учествовали и у другим активностима, како не би дошло до монотоније у реализацији акције. (Подсетник о волонтеризму у кризним ситуацијама, 2016). Добра организација волонтирања резултирала је брзим и ефикасним спровођењем акција, што је изазвало позитивне реакције и опште задовољство суграђана и шире заједнице. Овај пример је послужило као доказ да млади могу значајно допринети обнови и опоравку места у коме живе, али и суседним заједницама и да они представљају драгоцен ресурс који треба паметно користити (Филијовић & Ђорђевић, 2014; Ђорђевић & Недељковић, 2019).

Недуго након поплаве која је задесила и Обреновац, кренуло се са спровођењем акција волонтирања у циљу подршке институцијама и становништу за опоравак средине за живот и рад. Окупљен је значајан број волонтера и успешно организовано на десетине акција чишћења. Током лета 2014. године су спроведена и три међународна волонтерска радна кампа у којима су учествовали и волонтери из иностранства (Подсетник о волонтеризму у кризним ситуацијама, 2016).

Слика 5. Поплаве у Општини Уб, мај 2014. године.

Извор: <https://vimeo.com/95395409>

Занимљив пример сарадње између волонтера остварен је у Убу током мајских поплава. Поред уобичајених активности прикупљања и дистрибуирања хране и основних средстава за живот, као и санације терена, волонтери су угроженим људима достављали и посебну врсту намештаја. Наиме, намештај који је израђен током једног волонтерског кампа одржаног у Ваљеву, нашао је своју сврху као поклон људима чија су домаћинства поплавлена. Такође, волонтери у Италији, Француској, Грчкој, Немачкој и Србији прикључили се овом подухвату и правили су нов намештај који је био донација погођеном становништву (Подсетник о волонтеризму у кризним ситуацијама, 2016).

4.6. Учесће волонтера током Covid-19

Светска здравствена организација (WHO - World Health Organisation) је 11. марта 2020. године прогласила глобалну пандемију вируса тешког респираторног синдрома чувенијег као Корона вирусна болест 2019 (Covid-19) (WHO, 2020). Широм планете, са проглашењем пандемије,

кренуло је убрзано ширење информација (о природи вируса, инфекцији, мерама, итд) као и спровођење ригорозних мера превенције. Поменуте мере превенције су несумњиво допринеле осетном смањивању инциденције и преваленције Covid-19 (Li et al., 2020; Moeti et al., 2022). Посматрано са другог аспекта, психичке последице новонастале ванредне ситуације, ширења инфекције и ригорозних превентивних мера, још увек нису скроз истражене. Оно што је сигурно, јесте чињеница да опште мере за спречавање ширења Covid-19 инфекције (лимитирана слобода кретања, физичка дистанца између особа и појачане хигијенске мере) имају велики утицај на свакодневни живот одраслих људи и деце, а последично и утицај на њихово психичко благостање (Bakshi, Deshmukh & Kumar, 2021).

Угледавши се на друге земље, Република Србија је прогласила ванредно стање 15. марта 2020. године, поводом пандемије и неколико дана касније увела мере забране кретања, које су се временом продужиле са периода од 20 часова увече до 5 часова ујутру до трајања од 60 часова у континуитету (Стојанов и сар., 2020). Према подацима из научних радова, као и подацима који се добијају путем медија, здравственом систему у борби против пандемије је недостајао медицински кадар у збрињавању болесних, како су и сами медицински радници били заражени у огромном броју. На основу искуства здравственог система у Вухану, града у централној Кини у покрајни Хебеи, из кога је кренуо Covid-19, проистиче да здравствени радници морају да буду обучени да пружају помоћ и у области менталног здравља за време пандемије (Куљанчић и сар., 2021).

Као и у другим ванредним ситуацијама, волонтери су имали веома важну улогу у борби против пандемије Covid-19. Њихова улога у различитим аспектима борбе против пандемије укључује (Јовановић, 2021):

- *Подизање свести о пандемији и промоција превентивних мера:* Волонтери могу играти кључну улогу у подизању свести о пандемији и промовисању превентивних мера као што су ношење маске, одржавање физичке дистанце и прање руку.
- *Пружање помоћи у карантину и изолацији:* Волонтери могу пружити помоћ људима који су у карантину или изолацији, пружајући им храну, лекове и друге потребне ствари.

- *Пружање здравствене помоћи:* Волонтери који имају медицинску обуку могу пружати подршку здравственим радницима у болницама, клиникама и другим здравственим установама.
- *Помоћ око доставе хране и лекова:* Волонтери могу помоћи у достави хране и лекова људима који су у карантину или изолацији.
- *Производња и дистрибуција маски и других заштитних средстава.*
- *Праћење и извештавање о стању пандемије:* Волонтери могу помоћи у прикупљању и анализи података о ширењу пандемије и утицају на друштво.

Једно истраживање је показало да су постојали различити модели ораганизације и координације у волонтирању током пандемије, а да су две најзаступљеније активности волонтера биле куповина хране и емоционална подршка. Кључне димензије које су окарактерисале однос волонтера и заједнице биле су друштвене мреже и везе, друштвено поверење и локално знање (Мао et al., 2021).

У Србији је било много иницијатива и организација које су окупљале волонтере током пандемије, у циљу пружања помоћи угроженим грађанима и подршке здравственим радницима. Неки од примера иницијатива које су окупљале волонтере у Србији током пандемије су:

- *Солидарност на делу* - иницијатива која је окупила велики број волонтера и организовала разне активности, укључујући помоћ у достави намирница, лекова и других потрепштина старијим и болесним људима, подршку здравственим радницима и помоћ у организовању бесплатних оброка за социјално угрожене грађане.
- *Храна за све* - иницијатива која је организовала бесплатне оброке за социјално угрожене грађане и помоћ у достави хране.
- *Заштитимо се заједно* - иницијатива која је организовала бесплатну доставу маски, рукавица и дезинфекционих средстава старијим и болесним људима (Пеличић и Вујошевић, 2022).

4.7. Нормативно-правна регулатива волонтирања

Волонтирање је било у склопу сваке цивилизације и кроз историјски развој се испољавало у различитим појавним облицима: од традиционалних облика узајамне помоћи до организованог волонтирања свеукупних заједница у кризним ситуацијама (Беговић, 2009). Узевши у обзир да ће 21. век бити век великих природних катастрофа, захтев за целокупним ангажовањем заједница мора бити глобалан, јер природне катастрофе не познају границе нити економске или друштвене прилике земље коју задеси катастрофа (Kulik et al., 2016; Љуштина & Николић, 2013).

Кроз историју, у пракси се неретко дешавало да се под изговором волонтирања хуманост добрих људи искоришћавала, нарочито у кризним ситуацијама, у смислу да су се волонтери ангажовали на задацима за које би држава у супротном морала да издвоји финансијска средства (Беговић, 2009). У данашње време је путем законске регулативе оваква мањкавост превазиђена у већини земаља, па и у Републици Србији доношењем Закона о волонтирању којим су уређена питања која су од значаја за област волонтирања.

Најзначајније међународне организације које подржавају и промовишу волонтирање јесу Организација Уједињених Нација, Савет Европе и Европска Унија. *Волонтери Уједињених Нација (UNV)* је програм који кроз волонтерство широм планете, доприноси миру и развоју у свету, као и постизању Миленијумских циљева развоја. Европска Унија, кроз своје програме *Erasmus+* и *Европску иницијативу за солидарност (European Solidarity Corps)* пуно пажње посвећује волонтерском раду. Такође, значајан је и програм *EU Aid Volunteers*, који повезује волонтере и волонтерске организације различитих земаља у циљу подржавања пројекта хуманитарне помоћи и даје допринос изграђивању јачих локалних капацитета и отпорности заједница погођених катастрофом.

Међу најпознатије волонтерске организације које се баве заштитом и спасавањем може да се сврста и израелска хуманитарна волонтерска организација ЗАКА. Основана је 1995. године као невладина организација за спасавање и опоравак и представља значајну подршку војним и државним институцијама. У оквиру ње оформљено је десет специјалних јединица: јединица за брзо спасавање, ронилачка јединица, јединица за хитне случајеве, јединица за мањине, међународна јединица за спасавање,

јединица за потрагу и спасавање, јединица за сахрањивање, јединица К9 (пси трагачи), јединицу за поморске операције и јединица теренских возила. Њена међународна спасилачка јединица која делује у инцидентима са масовним жртвама широм света, препозната је и призната од стране Уједињених Нација.

На међународном нивоу питање волонтирања садржано је у многим документама. „Универзална декларација о волонтирању“, усвојена 2001. године од стране Међународне асоцијације за волонтерске активности представља један облик „меког“ међународног стандарда, у коме је садржана дефиниција, циљеви, принципи и значај волонтирања, као симбола солидарности међу свим људима и народима. „Приручник о мерењу волонтирања“ је документ који је донела Међународна организација рада 2011. године са циљем да се упореде национални подаци о волонтирању, као важном облику рада, а који често нису садржани у националним статистикама (Matić, 2014).

У оквиру Уједињених Нација прописи који се односе на волонтирање јесу:

- Резолуција Генералне скупштине Уједињених нација 56/38 (2002) – препоруке за подршку волонтирању (Resolution adopted by the General Assembly, 56/38 Recommendations on support for volunteering, 10.01.2002, A/RES/56/38)
- Декларација о волонтирању за одрживу будућност, Волонтери Уједињених нација, из 2011. године (United Nations Volunteers acclamation of 'Declaration on Volunteering for a sustainable future' (17 September 2011).

Савет Европе је ово питање регулисао следећим документима:

- Препорука Парламентарне скупштине СЕ бр. 1948, из 2010. године о промовисању волонтирања у Европи
- Резолуција Парламентарне скупштине СЕ бр. 1778, из 2010. године, која позива државе чланице на предузимање мера промовисања волонтирања
- Европска конвенција о промовисању транснационалног и дуготрајног волонтирања младих (ЕТС бр. 175) из 2000. године (Convention on the promotion of transnational long-term voluntary service for young people, Strasbourg, 11.05.2000)

У Европској Унији, питање волонтирања је садржано у:

- Декларацији 38 о волонтирању, из 1997. године (Declaration 38 on voluntary service activities)
- Препоруци Европског парламента и Савета из 2001. године, о мобилности унутар Заједнице за студенте, приправнике, волонтере, тренере и предаваче (Recommendation of the European Parliament and of the Council of 10 July 2001 on mobility within the Community for students, persons undergoing training, volunteers, teachers and trainers (2001/613/EC))
- Варшавској декларацији о одрживости волонтерских активности и активног грађанства, донете 2011. године (Warsaw Declaration for Sustainability of Action on Voluntary Activities and Active Citizenship (DESAVAC), December 01 2011)
- Стратегији ЕУ за младе за период од 2019-2027. године (The European Union Youth Strategy 2019-2027 (2018/C 456/01)), која у једном делу наглашава значај волонтирања.

Као главне карактеристике волонтерских активности које су препознате у прописима земаља чланица ЕУ, могу се издвојити:

- Слободна воља појединца у њиховом извршавању
- Спроводе се у оквиру непрофитних и невладиних организација
- Нису професионалног карактера
- Нису плаћене
- Спроводе се за добробит заједнице или трећег лица (Matić, 2014).

Традиција, пракса и правна регулисаност питања волонтеризма разликује се од земље до земље. Неке државе су донеле посебне законе о волонтирању, док је у другима то покривено различитим законима и прописима из других области. Од земаља чланица Европске уније, посебан закон о волонтирању нису донеле Француска, Немачка, Данска, Финска, Холандија и Грчка, као ни Велика Британија, која је до скоро била чланица ЕУ, али ове земље имају развијену инфраструктуру за волонтирање (Ex post analiza, 2020). Сарадња између Француске и Немачке по овом питању додатно је ојачана закључивањем међудржавног уговора о волонтерском раду и волонтирању (Cuskelly et al., 2006; Bekkers, 2012; Јуришић, 2011). Осим Албаније, све наше суседне земље имају посебан Закон о волонтирању.

У Републици Србији Закон о волонтирању донет је 2010. године и представља главни оквир који уређује област волонтирања. У њему је волонтирање одређено као: “организовано, добровољно пружање услуга или обављање активности од општег интереса, за опште добро или за добро другог лица без новчане накнаде или потраживања друге имовинске користи, осим ако законом није другачије одређено” (Службени гласник, бр. 36/2010). Поред овог закона, волонтерство је препознато и дефинисано и у другим правним документима, као што су: Закон о социјалној заштити, Закон о адвокатури, Закон о основама система образовања и васпитања, Закон о удружењима, Закон о Црвеном крсту Србије, Закон о младима, Закон о смањењу ризика од катастрофа и управљању ванредним ситуацијама, Правилник о садржини и форми образаца финансијских извештаја и садржини и форми обрасца Статистичког извештаја за друга правна лица (Вељковић и сар., 2021: 52). Да би се искључила свака могућност злоупотребе волонтера/ки као бесплатне радне снаге истиче се да се оно мора базирати обавезно на њиховој слободној вољи, при чему се они слажу да добровољно улажу своје време, енергију, способности и ресурсе у циљу доприноса добробити заједнице, а зарад побољшања живота немоћних или катастрофом погођених заједница (Новоградски, 2017).

Волонтирање је по закону засновано на следећим начелима:

- начелу солидарности и промовисања волонтирања;
- начелу забране дискриминације;
- начелу заштите корисника волонтирања;
- начелу забране злоупотребе волонтирања;
- начелу заштите омладине;
- начелу бесплатности волонтирања.

Што се тиче старосне границе, законом је прописано да волонтер може да буде лице које има најмање 15 година живота, а лица млађа од 18 година, морају да имају писмену сагласност родитеља или старатеља уколико желе да обављају волонтерске активности. Лицима млађим од 15 година дозвољено је обављање образовно-васпитних волонтерских активности, поштујући прописе о образовању и васпитању и важеће међународне конвенције. Истакнуто је да волонтери не могу да обављају послове који су опасни по животи и здравље или се спроводе у условима опасним за живот и здравље. Законом је прописано и ко не може обављати волонтирање са корисницима који припадају одређеним категоријама становништва, као и

то када волонтер може бити страни држављанин и лице без држављанства (Службени гласник РС, бр. 36/2010).

Недостаци овог закона огледају се у следећем: волонтирање се посматра више као радноправни однос него добровољна приватна иницијатива грађана и правних лица; намећу се несразмерни трошкови за организатора волонтирања, што омета даљи развој волонтерства; наметање значајних административних обавеза организаторима волонтирања (евиденције о волонтирању и волонтерима, извештај о волонтирању, осигурање волонтера, обезбеђивање средстава за рад волонтера) (Matić, 2014), непрепознавање *ad hoc* волонтирања, што је најчешћи облик волонтерског ангажовања; забрана волонтирања у опасним условима, што је у колизији са ванредним ситуацијама у којима је потребан и ангажован значај број волонтера (Ex post analiza, 2020).

Важно је и напоменути да постојање посебне регулативе за волонтирање није довољан предуслов за његов развој, већ је неопходно обезбедити адекватну инфраструктуру, волонтерске програме и вршити промовисање волонтирања кроз признавање вештина и знања стечних волонтерским радом (Matić, 2014).

Кроз волонтерске активности, млади доприносе развоју своје заједнице, неговању друштвених вредности, изражавању међугенерацјјске солидарности и већем укључивању социјално маргинализованих група у све аспекте друштвеног живота (Brudney & Meijjs 2014; Barnes & Sharpe, 2009) У односу на 2014. годину, проценат младих који је 2017. године у Србији учествовао у неким волонтерским активностима смањио се са 31% на 22,5%. Овде свакако треба имати у виду да је 2014. године ванредно велики број младих волонтирао услед поплава, па је опадајући тренд вероватно нешто блажи (Вељковић и сар., 2021: 51).

5. ПРЕДНОСТИ ВОЛОНТИРАЊА У ВАНРЕДНИМ СИТУАЦИЈАМА И КАТАСТРОФАМА

Ангажовање у волонтерским активностима представља шансу не само за већи допринос друштву, већ и могућност за лични развој кроз усавршавање

постојећих професионалних способности, али и учење нових које могу значити у даљем образовању или потрази за послом (Шимунковић и сар., 2011). Позната су три нивоа на којима се најбоље манифестују бенефити волонтерског ангажовања и према аутору Беговић (2009) ту се сврставају: ниво личног развоја који обухвата стицање нових знања и развој личних могућности, усавршавање тимског рада и прихватање одговорности, толерантност и стицање радног искуства; ниво разрешења датих проблема, мисли се на помоћ људима погођеног подручја природном катастрофом или изградња подручја погођеног ратним дешавањима, као и обнова и уређење разорених простора; ниво друштвеног развоја, који афирмише грађански активизам и одговорност, а доприноси и смањењу незапослености у угроженој држави (Јовановић, 2021: 144).

Рот и Приор (Roth & Prior, 2019) су истакли одређене предности волонтирања које доприносе управљању ванредним ситуацијама, а које су додатно разрађене у наставку рада. Те предности јесу: брза и флексибилна помоћ локалног становништва; растерећење власти; изградња друштвеног капитала; и употреба нових технологија.

5.1. Брза и флексибилна локална помоћ

Коришћење помоћи локалних волонтера је пракса развијена на основу најуспешнијих искустава из прошлости – локални волонтери су посвећенији људима које познају и заједницама у којима живе, одлично познају локалну културу и разумеју шта је примарни циљ. Исто тако, локални волонтери добро познају људе у заједници, упознати су са окружењем што им пружа могућност лаког кретања и сналажења, познају споредне путеве, као и како да дођу до ресурса који им могу бити неопходни. Национална друштва нуде обуку волонтерима, тако да они временом развијају и посебне вештине које су од изузетне помоћи у ванредним ситуацијама (Deloitte Insights, 2019; Higgs et al., 2021). Такви волонтери располажу великим знањем, вештинама, ресурсима, енергијом и везама које треба искористити добрим менаџментом (Whittaker et al., 2015).

Спонтани волонтери могу решавати проблеме којима се надлежни органи не баве на адекватан начин. Због тога што нису ограничени формалним оквирима, њихове активности нису лимитиране бирократским баријерама, те стога могу на иновативан и флексибилан начин одговарати на специфичне захтеве које намеће катастрофа (Daddoust et al., 2021).

На пример, у Катмандуу после земљотреса у априлу 2015. године локални становници су први реаговали, тако што су извршили следеће акције: спасавање чланова породице и комшија из срушених зграда; подизање привремених шаторских склоништа за оне који су изгубили своје домове; обезбеђивање хране преживелима; дистрибуирање пакета помоћи (када стигну); и прикупљање средстава онлајн (Devkota et al., 2016: 454).

Првих неколико дана након Мармара земљотреса у Турској 1999. године, у којем је погинуло више од 17.000 људи и који је изазвао велику штету и поремећаје, држава, а и друге званичне агенције у почетку нису биле у могућности да испоруче или координирају хуманитарну помоћ. Спроведене су акције помоћи и спасавања углавном од стране комшија, рођака, спонтано формираних волонтерских група и неких невладиних организација. У једном истраживању, 34 одсто жртава земљотреса који су интервјуисани су истакли да су највећу помоћ добили одмах након земљотреса од чланова породице и комшија, као и преко њихових сопствених напора, а само 10,3 одсто наводи помоћ државних органа (Jalali, 2002: 122).

Постоје и докази о таквим хитним активностима у неколико земаља након цунамија у Индијском океану 2004. године. Анкете у Индонезији и Шри Ланци су показале преовлађујући утицај грађана и локалног становништва заједнице у пружању помоћи као што је спасавање, сахрањивање мртвих и обезбеђивање хране, воде и одеће. У Шри Ланци и на Тајланду скоро све активности које спасавају живот и непосредну помоћ у првих пар дана након цунамија су пружили локални људи из суседних области. Заједнице локалне власти на Малдивима послале су чамце да спасу људе са острва која више нису била насељива и пружили им храну и смештај. Прошло је три до пет дана пре него што је стигла спољна помоћ. У Мјанмару, спонтани одговор локалних група и појединаца на циклон Наргис је исте године прешао етничке, класне и верске баријере, на изненађење многих посматрача. Пружена је помоћ за око 350.000 људи преживелих и отворен је нови простор за цивилно друштво (Telford et al., 2006).

5.2. Помоћ властима

Узевши у обзир да могу бити проузроковане природним феноменима или људским деловањем, дефинисане временским оквиром трајања и обимом захваћеног простора, као и да постојеће структуре намењене за превенцију

ванредних ситуација, реаговање и отклањање њихових последица нису увек у могућности да у потпуности одговоре тим захтевима, неопходно је укључивање и других структура друштвених заједница у одговор на ванредне ситуације.

Неке политичке оријентације, из различитих перспектива увиђају корист од волонтизма, па тако либерали виде волонтирање као средство за јачање и повећање активности владе, док насупрот њима конзервативци сматрају да волонтиризам може бити замена за владине програме и да може довести до смањења моћи владе (Hustinx, Snaap & Handy, 2010).

Волонтери својим активностима често попуњавају празнине у услугама и програмима који подржавају појединце и заједницу, на два начина: кроз стварање системских промена и дугорочно решавање друштвених проблема, али и кроз пружање директне, тренутне и специфичне помоћи појединцима и заједници (Snyder & Omoto, 2008: 2) Да би сарадња између владиних служби за заштиту и спасавање и волонтерских организација била ефикасна и омогућила успешан процес заштите и спасавања људи и материјалних добара, неопходно је да једни са другима буду упознати. Владине службе треба да имају на располагању податке који се односе на активности, могућности и капацитете волонтерских организација, као што и волонтерске организације треба да буду упознате са програмима и активностима државних служби. Владином сектору треба да буде на располагању профил свих волонтерских организација и њихових специјализованих јединица и надлежности. Услови за ефикасну сарадњу ова два сектора јесу:

- заједничко доношење одлука
- размена информација, ресурса и задатака
- међусобно поштовање и уважавање
- осећај заједништва (Јуришић, 2011; Simsa et al., 2019).

Кроз све фазе управљања катастрофом волонтери дају подршку владином сектору обављајући многе активности за које би иначе било потребно издвојити новац и прекомерно ангажовати професионалне службенике. Они некада поседују знања и способности које недостају припадницима владиних служби и агенција. Као пример могу се узети свештена лица и други духовници (Ganner et al., 2021).

Након катастрофе, грађани се враћају у своје локалне заједнице и домове. Становништву погођеном катастрофом потребни су храна, вода, средства за прву помоћ, привремени смештај и друго. У датој ситуацији, волонтирање долази до изражаја и растерећује државне органе.

Неке студије су показале колико волонтери могу да смање трошкове буџета. Хиљаде волонтера који су помагали у отклањању последица након низа земљотреса на Новом Зеланду 2010 и 2011. године дало је свој допринос у виду 75.000 сати рада, а вредност њиховог рада се процењује на око милион долара само у првој недељи, при чему су они били активни наредних месец дана (Villemure et al., 2012).

5.3. Изградња друштвеног капитала

Социјални капитал се непосредно може сагледати као грађанско учешће, где постоји више облика удружења, формалног и неформалног ангажовања где је нагласак стављен на волонтирање, јер оно посебно ојачава везе унутар друштва. Ниво социјалног капитала у одређеном друштву зависи директно од два елемента: поверења и солидарности. Једна од дефиниција друштвеног капитала га одређује као „колекцију ресурса којима појединац или група имају приступ кроз своје чланство у сталној мрежи међусобног познавања. Карактеристике ове друштвене структуре, као што су односи, норме и друштвено поверење, помажу у развоју координације и сарадње за заједничку корист“ (Robinson & Williams, 2001: 54).

Људи који имају поверење у своје суграђане и лагодно се осећају у свом окружењу, више ће времена посветити волонтерском и хуманитарном раду. Социјални капитал је један од облика отпорности друштва на катастрофе, будући да су заједнице у којима доминира поверење и слога резилијентније на опасности, чак и у случају да нису превише спремне. То се савршено може уочити на примеру неких катастрофа, људских реакција, као и начину и дужини поступка опоравка. Заједнице из непосредног окружења и грађани су неретко први који ће да прискоче у помоћ током несреће, и управо из таквог разлога социјални капитал чини основу отпорности заједница на катастрофе (Uekusa et al., 2022). Личне, друштвене и психосоцијалне користи које произилазе из чини јаку помагања могу поспешити одговор и опоравак локалне заједнице. Волонтери могу

повећати свој осећај привржености и ојачати везе и социјални капитал повезан са њиховом друштвеном заједницом (Daddoust et al., 2021).

Томе у прилог иде пример земљотреса који је 1995. године погодио Јапански град Кобе, током кога су родбина, пријатељи и суседи одиграли главну улогу у спасавању људи. Током овог земљотреса погинуло је око 6.000 људи, а око 300.000 је остало без својих кућа. Становништво Кобеа и градска администрација су постигли да за само годину дана изврше реконструкцију инфраструктуре и опораве 80% економије од нивоа пре настанка земљотреса (Kanaori, 1996; Zhao, 1998).

Волонтирање пружа могућност повећања броја социјалних веза међу становницима, што надаље иде ка већим залихама структурног друштвеног капитала, елемента који је нарочито меродаван у фази одговора и опоравка од катастрофа. Ефикасно коришћење ресурса требало би да буде неизоставни део стратегија за смањење ризика од катастрофа. Надаље, искоришћавање капацитета за смањење ризика од катастрофа тражи подржавање стварног ангажовања људи у процењивању и побољшању њихових личних знања, способности и ресурса (Цветковић и Радоњић, 2022).

5.4. Употреба нових технологија

Напредак у информационим и комуникационим технологијама омогућио је брзу експанзију нових облика помагања и спонтаног волонтеризма током катастрофа од стране група и појединаца коју су далеко од локације катастрофе. Такво „дигитално“ или „виртуелно“ волонтирање и конвергенција фокусирају се на прикупљање и размену података као подршку одговору на кризу и доношење одлука, примену разних алата и метода, укључујући онлајн платформе и мапирање, микроблоговање, и наравно, друштвене медије (Givoni, 2016).

Друштвени медији пружају брзу и флексибилну размену информација, као и савремену платформу за прикупљање средстава од стране волонтера, донора и осталих појединаца и организација, али исто тако, ту су и проблеми у контексту ширења лажних или непотпуних информација, техничких ограничења и лимитираних могућности одабира информација. Сходно томе, битно је позорно управљати информацијама које се шире преко друштвених медија (Derani & Naidu, 2016).

Током катастрофа, људи употребљавају друштвене медије како би приступили информацијама и тражили подршку. Друштвени медији обављају битну улогу како у појачавању, тако и ублажавању криза, јер избор извора информација може јако утицати на реакцију јавности у датим околностима. Резултати неких истраживања сугеришу да ефикасност коришћења друштвених медија у кризној комуникацији произилази из њихове могућности да пружи двосмерну комуникацију, грађење заједница и праћење информација. Истраживања, исто тако, показују важност комуникације преко друштвених мрежа за кориснике из различитих демографских категорија (Eriksson, 2018).

Велики број истраживања истиче значај дијалога са корисницима, који друштвене мреже омогућавају, али постоје и несугласице по питању ефикасности различитих концепата комуникације (Cheng, 2016). Нове технологије могу у великој мери побољшати системе за упозоравање, али ће они бити ефективни само у оној мери у којој људи користе нове технологије током катастрофа. Савремене технологије су доступне великом броју људи, али не и свим људима. Из тог разлога, истраживања указују да су упозорења на катастрофе најделотворнија када се свакодневно емитују на више медија.

Објављивање информација и упутстава на друштвеним мрежама попут блогова може се користити за пружање савета, саопштавање информација попут бројева телефона за хитне случајеве, локација болница којима је неопходно давање крви, путева евакуације и слично, могу се употребити и за мобилизацију волонтера за време и након кризе (Landwehr & Carley, 2014). Осим тога, могу унапредити одговор на катастрофу мобилизацијом добровољаца који се налазе далеко од епицентра кризе, као и да емитују информације које дају хитне службе (Zhang et al., 2019; Liu et al., 2020).

Путем медија често се објављују потребе за привременим волонтерима, али и врши њихово самоорганизовање за пружање помоћи. Поруке које се пласирају у медијима треба да садрже све неопходне информације како би се потенцијални волонтери правилно усмерили на одговарајуће локације. Центри за пријем волонтера треба да омогуће услове за безбедно и ефикасно укључивање волонтера у активности, упознавајући их са свим потребним детаљима. Јако је важно да поруке, одобрене од стране руководеће структуре, које се упућују преко медија буду лансиране у право време, на прави начин и са одговарајућом садржином (Okada et al., 2017).

Често грађани користе друштвене медије да би упутили позив за прикупљање помоћи. Поплаве које су задесиле Републику Србију 2014. године показале су колико су друштвени медији драгоцени за управљање ванредним ситуацијама. Надлежне службе треба да пруже јавности довољно прецизних, правовремених и сврсисходних информација, како би угрожени грађани имали добар увид у доступну помоћ и могућност служби да је пруже, као и начине на које помоћ могу захтевати. Све релевантне информације о догађају, стању на терену, потребама и оствареним активностима треба да буду доступне и пласиране у виду медијских објава и на адекватан начин на друштвеним мрежама, одговарајућим интернет страницама, форумима, телевизији, радију, писаној штампи и другим медијима (Трбојевић и сар., 2015).

6. ИЗАЗОВИ ВОЛОНТИРАЊА У ВАНРЕДНИМ СИТУАЦИЈАМА И КАТАСТРОФАМА

Као што је већ речено, волонтери за време катастрофа пружају велике могућности у циљу лакшег суочавања са ризицима од катастрофа. Наиме, они могу пружити велики допринос ширем друштву, на пример изградњом друштвеног капитала унутар заједница. Међутим, чињеница је да то није тако једноставно као што звучи. Службе које управљају катастрофама могу оклевати у ангажовању спонтаних волонтера због изазова и ризика које доносе, у смислу доступности, компетентности, одговорности и безбедности (Daddoust et al., 2021). У овом одељку описују се три важна скупа изазова који отежавају укључивање волонтера у управљању катастрофама: оперативни изазови, правне потешкоће, као и политички и културни изазови (Roth & Prior, 2019: 15).

6.1. Оперативни изазови

У процесу планирања одговора на ванредне ситуације често је изостављено децентрализовано ангажовање волонтера. Као што наводе Сканлон и сарадници (Scanlon et al., 2014) „(...) планови за хитне случајеве ретко узимају у обзир начин на који обични грађани покушавају да помогну себи и другима, тј. поступци обичних људи су још увек ретко повезани са било

којим делом система за реаговање у ванредним ситуацијама“ (Scanlon et al., 2014: 45).

Конвергенција (волонтера, донација, итд.) може бити погрешна, ако није правилно каналисана (McLennan et al. 2016). На пример, након земљотреса који је погодио Турску 1999. године спонтани волонтери су створили масован застој саобраћаја који је ометао професионални одговор на катастрофу (Helsloot & Ruitenber, 2004). Даље, волонтерима је потребна одговарајућа опрема, храна, а за дужа ангажовања и смештај. Пошто спонтаним волонтерима често недостаје оваква логистика аутономије, ризикују да буду више препрека него помоћ (Alexander, 2010), а постоји и ризик да наруше репутацију организације која их је укључила у операције (Paciaroni, Cesaroni & Bevilacqua, 2018). Овакви волонтери често нису адекватно обучени за реаговање, недовољно су координисани, могу ометати организовано реаговање на ванредне ситуације, њихово ангажовање може довести до повреда, материјалне штете, губитака живота, погрешне перцепције јавности о јавним службама и слично. Све ово су разлози зашто редовне службе за реаговање у ванредним ситуацијама избегавају да ангажују спонтане волонтере (Jurišić, 2017).

Посматрано из безбедносног аспекта, познавање тактике поступања у природним катастрофама од пресудног је значаја за преживљавање грађана. То подразумева знање о адекватним начинима понашања пре, за време и након природне катастрофе. Упознатост са таквим процедурама знатно олакшава процесе евакуације и спасавања становништва, као и смањења последица негативних догађаја (Цветковић, 2017: 176).

Многи задаци који се тичу заштите и спасавања захтевају професионалну обуку. У неким случајевима, необучени волонтери могу нанети физичку или психичку штету себи и другима, ако се баве активностима без неопходног знања, вештина, опреме и обуке (Whittaker et al., 2015). Један од примера је случај када су након великог земљотреса у Мексику 1985. године необучени волонтери спасили око 800 људи, али је и 100 добровољаца погинуло током спасилачких акција (Helsloot i Ruitenber, 2004). Још чешћи је психолошки стрес који су волонтери доживели током или након њиховог ангажовања у реаговању на катастрофу (Alexander, 2010). Необучени волонтери су посебно изложени ризику од негативних психолошких ефеката, попут феномена сагоревања (Dyregrov, Kristoffersen & Gjestad, 1996), као и посттрауматског стресног поремећаја, анксиозности, депресије,

па чак и покушају самоубиства. Зато је важно обезбедити адекватну психолошку подршку волонтерима током и након кризе (Jung, & Ha, 2021).

Често је случај да се у одговору на катастрофу на почетку ангажује велики број људи вољних да помогну, али се у току каснијих фаза одговора тај број смањује, јер се људи враћају својим свакодневним обавезама. Тиме се истиче проблем поузданости волонтера, али и потреба да надлежни константно проверавају учешће волонтера током свих фаза одговора (Roth & Prior, 2019: 16).

6.2. Правни изазови

Приступ управљању ванредним ситуацијама, али и ризици које са собом носе волонтери, као и њихова одговорност јесу значајне препреке за веће укључивање неформалних волонтера у управљање ванредним ситуацијама и катастрофама (Whittaker et al., 2015). У случају да волонтери наносе штету другима или су повређени за време или након катастрофе, постављају се правна питања. Волонтери или чланови њихових породица могу тужити организацију која их је ангажовала у случају да је дошло до повреде или губитка живота волонтера. Такође, организације могу бити тужене уколико волонтери намерно или ненамерно направе штету онима којима помажу (Jurišić, 2017). Студија о волонтерској организацији спроведена у САД показала је да 16% од анкетираних организација су тужене због радњи спонтаних волонтера, а 5% их је тужио спонтани волонтер (Sauer et al. 2014).

У Швајцарској, ово питање је делимично правно решено осигурањем појединаца који помажу у формалним активностима цивилне заштите. Права и дужности волонтера у основаним помоћним организацијама су обично добро дефинисана. Зна се како се активирају волонтери, ко их распоређује, које задатке смеју да обављају и који задаци су резервисани за професионалце као што су полицајци, на пример. Насупрот томе, чини се да постоји висок ниво неизвесности у вези са спонтаним волонтерима, иако се, у ствари, примењују општи правни оквири за волонтеризам (Erkens, 2016). У Немачкој, на пример, власти могу спонтаним волонтерима легално давати право на статус „*Vervaltungshelfer*“ (административна помоћ провајдера). На тај начин могу да делују у име државних служби, а да заправо нису део овлашћења саме службе. Даље, они су заштићени од потенцијалних одговорности, на пример, ако волонтер ненамерно проузрокује штету (Roth & Prior, 2019: 15).

С обзиром на то да катастрофе углавном погађају више држава истовремено, важно је постојање добре међународне сарадње и координације између погођених подручја, која би допринела превенцији, правовременом одговору и спречавању ширења негативних ефеката катастрофе. Како би се то реализовало, потребно је да на међународном нивоу постоји сагласност око главних чинилаца који се односе на припремљеност, одговор и опоравак од катастрофа, а што ће бити имплементирано у системе управљања ризицима од катастрофа на националном нивоу. У складу са смерницама које су установљене на међународном нивоу, свака држава би требало да успостави, развија и прилагођава сопствени систем, усклађен са њеним нормативно-правним уређењем, развијеношћу и капацитетима за управљање катастрофама.

6.3. Политички и културни изазови

Природна појава волонтеризма, заједно са променама друштвених карактеристика, комбинују се у изазов политичких и културних процеса и појмова о улози волонтера у управљању ванредним ситуацијама и катастрофама. Модерне комуникационе апликације, као што је Твитер, на пример, дају јавности лажну блискост са доносиоцима политичких одлука (Roth & Prior, 2019: 15).

Волонтирање је често повезано са политичким и културним изазовима, јер ангажман волонтера може утицати на друштвене структуре и вредности. Неки од изазова који се јављају у контексту волонтирања укључују (Lee et al., 2014; Roth & Prior, 2019:17):

- *Политизација волонтирања* - Волонтирање може постати политички активно и поларизирано, што може довести до сукоба између различитих политичких група које подржавају различите организације или циљеве. Такви сукоби могу смањити ефикасност волонтирања и могу изазвати негативну перцепцију волонтирања у друштву.
- *Културни изазови* - Волонтирање може изазвати културолошке разлике и сукобе, посебно када се ради о раду с људима из различитих култура. Волонтери могу наићи на културолошке баријере које отежавају комуникацију и сарадњу, што може довести до неуспеха пројеката волонтирања

- *Етички изазови* - Волонтирање може бити повезано са бројним етичким питањима, попут питања приватности, тајности информација и конфликта интереса. Волонтери се могу наћи у ситуацијама где су суочени са изазовима у доношењу одлука које укључују различите вредности и интересе, а које могу утицати на циљеве волонтирања.

У неким друштвима културолошка схватања могу бити препрека да се неке активности помагања препознају као волонтирање, јер се дељење и давање ресурса сматрају колективном одговорношћу и обавезом, а не слободним избором, што је једно од начела волонтирања (Robinson & Williams, 2001). Управљање овим изазовима захтева систематско планирање и организацију волонтерских пројеката, и познавање друштвеног, културног и политичког контекста у којем се волонтирање одвија. Организације које се ослањају на волонтерски рад морају бити свесне ових изазова и уложити напоре у решавање проблема који се могу јавити током волонтирања (Roth & Prior, 2019: 17).

Дуга историја институционализованог волонтеризма у управљању ванредним ситуацијама и катастрофама природно поставља сцену за скептицизам према новим врстама волонтеризма. Сматра се да ствара више посла за власти, и заиста, неорганизовани спонтани волонтери стварају посао, преусмеравају иначе посвећена средства, и могу чак створити додатни ризик у неизвесном окружењу за ванредне ситуације (Vansuch, 2017; Bocsi et al., 2017). Међутим, „ново“ волонтерство тежи да рефлектује социо-културне промене у друштву, на које често утиче употреба нових технологија (Baezner, Maduz & Prior, 2018).

Скептицизам се обично повезује са непознатошћу. Наиме, постоје бројни примери где су традиционални модели организације пропали током криза, укључујући и формалне органе управљања ванредним ситуацијама. Формалне власти такође могу посматрати спонтане волонтерске групе као конкуренте или опозицију. Ове перцепције су такође повезане са недостатком упознатости са циљевима и активностима новонасталих волонтерских група (Roth & Prior, 2019: 18).

Актери цивилног друштва играли су централну улогу у ублажавању „миграционе кризе“ у Немачкој 2015/16. године подстичући стабилан повратак у нормално стање. Другим речима, без ангажовања друштвених

удружења, агенција за помоћ, новооснованих избегличких иницијатива, верских добротворних организација, спортских клубова, мреже неформалне помоћи, доприноса појединачних грађана и многих других облика јавног ангажмана, криза би била огромна. Аутор Бек (Beck, 2016), на пример, види миграциону кризу као „ренесансу грађанског друштва“ и почетак нове поделе одговорности између државе, привредних и приватних актера. Наиме, са друге стране истраживања такође указују на значајне разлике у адаптивним способностима локалних власти да се развијају и имплементирају одговарајућа решења заједно са групама цивилног друштва (Roth & Prior, 2019: 18).

7. ЗАКЉУЧАК

Катастрофе широм света постају све чешће и са све већим последицама, што доводи до тога да у управљању ванредним ситуацијама и кризама нису довољни капацитети стручних служби, већ важну улогу имају и волонтери, како они повезани са званичним агенцијама, тако и они који се спонтано појаве да пруже помоћ (Whittaker et al., 2015). Организовани волонтери поседују неопхода знања и вештине које су стекли обукама у установљеним организацијама, док су спонтани волонтери добровољци који нису део ниједне званичне организације, али који нуде своју највеликодушнију и најопипљивију помоћ у отклањању последица (Daddoust et al., 2021). Катастрофе несумњиво позивају волонтере у помоћ и њихова свеприсутност у катастрофама није спорна. Велики број хуманих људи доћи ће на место несреће у жељи да помогне, зато је координација формалних и спонтаних волонтера једно од важних питања у управљању катастрофама.

Један од кључних принципа на којима се темељи волонтерски рад је да глобалне промене почињу са локалним променама, односно да економски и друштвени развој почиње на локалном нивоу, односно у сопственој држави, у свом граду или селу ангажовањем локалног становништва, односно њиховим укључивањем у решавање конкретних друштвених проблема. Из разлога што су катастрофе постале глобална претња људској безбедности, данас је потреба за организованим волонтерским деловањем и више него алармантна.

Током писања овог рада дошло се до закључка да за волонтирање у ванредним ситуацијама није довољна само добра воља и волонтерски дух већ је потребно да волонтери буду обучени и спремни за деловање. Такође, потребно је разумети систем цивилне заштите, механизме који га покрећу и где су заправо волонтери у целом том систему. Волонтери не треба да буду ту само да би смањили трошкове, већ њихово присуство мора да допринесе задовољењу потреба заједнице. Својом добром и слободном вољом волонтери проширују видике организација и друштва, јер доносе шири спектар знања, искуства, вештина, талента, стручности, могу да укажу на грешке, донесу различитост у погледу образовања, ставова, уверења, а често и елементе страсти и ентузијазма за рад. Они су иновативни и често су спремни да ризикују, па могу да помогну у обављању главних активности организација и друштва, али могу да креирају и спроводе и сопствене пројекте. Упркос оперативним, правним, политичким, културним и другим изазовима са којима се суочавају како волонтери, тако и они који управљају ванредним ситуацијама и катастрофама, волонтерство је константно присутно и постаје све више ефективније, захваљујући лекцијама наученим после сваке катастрофе.

Волонтери су део локалне заједнице и стога су саставни део сваког сектора друштва. Дobar развој, примена и пракса свих корака волонтерског управљања, укључујући што више локалних партнера, стичу спремност и предност у било којој потенцијалној катастрофи. Зато је неопходно истаћи да су волонтери и волонтерски рад од великог значаја за опстанак наше заједнице, јер се, пре свега, полази од најосновнијег модела наше друштвене заједнице, а то је заједништво. Свет у будићим временима може опстати само ако се придржава концепта заједнице, солидарности, хуманости и равноправности, а волонтери испуњавају такву мисију.

8. ЛИТЕРАТУРА

- Alexander, D. (2010). The voluntary sector in emergency response and civil protection: review and recommendations. *International Journal of Emergency Management*, 7(2), 151-166. <https://doi.org/10.1504/IJEM.2010.033654>
- Baezner, M., Maduz, L., & Prior, T. (2018). Trusting Technology: Smart Protection for Smart Cities. *CSS Analyses in Security Policy*, 235. <https://doi.org/10.3929/ethz-b-000300581>
- Bakshi, A. J., Deshmukh, J., & Kumar, S. (2021). The psychology of pandemics: preparing for the next global outbreak of infectious disease. *British Journal of Guidance & Counselling*, 49:4, 633-636, DOI: [10.1080/03069885.2021.1949809](https://doi.org/10.1080/03069885.2021.1949809)
- Barnes, M. L., & Sharpe, E. K. (2009). Looking beyond traditional volunteer management: A case study of an alternative approach to volunteer engagement in parks and recreation. *Voluntas: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, 20, 169-187. <https://doi.org/10.1007/s11266-009-9080-5>
- Barsky, L. E., Trainor, J. E., Torres, M. R., & Aguirre, B. E. (2007). Managing volunteers: FEMA's Urban Search and Rescue programme and interactions with unaffiliated responders in disaster response. *Disasters*, 31(4), 495-507. <https://doi.org/10.1111/j.1467-7717.2007.01021.x>
- Be Prepared: Managing Volunteers in Emergencies – a Practical Guide* (2015), Volunteering ACT. Доступно на: <https://www.volunteeringact.org.au/wp-content/uploads/2019/10/be-prepared-managing-volunteers-in-emergencies.pdf>
- Beck, S. (2016). Die flüchtlingskrise als renaissance der bürgergesellschaft. *Forschungsjournal soziale bewegungen*, 29(4), 101-106. <https://doi.org/10.1515/fjsb-2016-0273>
- Bekkers, R. (2012). Trust and volunteering: Selection or causation? Evidence from a 4 year panel study. *Political Behavior*, 34, 225-247. <https://doi.org/10.1007/s11109-011-9165-x>
- Bhuvana, N., & Aram, I. A. (2019). Facebook and Whatsapp as disaster management tools during the Chennai (India) floods of 2015. *International journal of disaster risk reduction*, 39, 101135. <https://doi.org/10.1016/j.ijdrr.2019.101135>
- Bocsi, V., Fényes, H., & Markos, V. (2017). Motives of volunteering and values of work among higher education students. *Citizenship, Social and Economics Education*, 16(2), 117-131. <https://doi.org/10.1177/2047173417717061>
- Bosanac, M. (2014). Volonterizam kao deo pedagoške nauke i faktor permanentog učenja. У: Б. Димитријевић (ур.), *Наука и савремени универзитет* 4 (341-351).

Ниш: Филозофски факултет Универзитета у Нишу. ISBN 978-86-7379-392-4, UDK 37.014.15:364.467 364.467:374.7,

- Bostrom, A., & Löfstedt, R. E. (2003). Communicating risk: wireless and hardwired. *Risk analysis*. <https://psycnet.apa.org/doi/10.1111/1539-6924.00304>
- Brewis, G. (2013). Towards a new understanding of volunteering in England before 1960? (IVR Working Paper). *Institute for Volunteering Research*: London.
- Brudney, J. L., & Meijs, L. C. (2014). Models of volunteer management: Professional volunteer program management in social work. *Human Service Organizations: Management, Leadership & Governance*, 38(3), 297-309. <https://doi.org/10.1080/23303131.2014.899281>
- Brudney, J. L., & Meijs, L. C. (2009). It ain't natural: Toward a new (natural) resource conceptualization for volunteer management. *Nonprofit and voluntary sector quarterly*, 38(4), 564-581. <https://doi.org/10.1177/0899764009333828>
- Brynielsson, J., Granåsen, M., Lindquist, S., Narganes Quijano, M., Nilsson, S., & Trnka, J. (2018). Informing crisis alerts using social media: Best practices and proof of concept. *Journal of contingencies and crisis management*, 26(1), 28-40. <https://doi.org/10.1111/1468-5973.12195>
- Cuskelly, G., Taylor, T., Hoyer, R., & Darcy, S. (2006). Volunteer management practices and volunteer retention: A human resource management approach. *Sport management review*, 9(2), 141-163. [https://doi.org/10.1016/S1441-3523\(06\)70023-7](https://doi.org/10.1016/S1441-3523(06)70023-7)
- Cvetković, V., & Dragicević, S. (2014). Spatial and temporal distribution of natural disasters. *Journal of the Geographical Institute Jovan Cvijic, SASA*, 64(3), 293-309. DOI:[10.2298/IJGI1403293](https://doi.org/10.2298/IJGI1403293)
- Cvetković, V. M., & Grbić, L. (2021). Public perception of climate change and its impact on natural disasters. *Journal of the Geographical Institute "Jovan Cvijic", SASA*, 71(1), 43-58. <https://doi.org/10.2298/IJGI2101043C>
- Daddoust, L., Asgary, A., McBey, K. J., Elliott, S., & Normand, A. (2021). Spontaneous volunteer coordination during disasters and emergencies: Opportunities, challenges, and risks. *International Journal of Disaster Risk Reduction*, 65, 102546. <https://doi.org/10.1016/j.ijdrr.2021.102546>
- Dass-Brailsford, P., Thomley, R., & de Mendoza, A. H. (2011). Paying it forward: The transformative aspects of volunteering after Hurricane Katrina. *Traumatology*, 17, 29. <https://doi.org/10.1177/1534765610395619>
- De Rubeis, V., Lee, J., Anwer, M. S., Yoshida-Montezuma, Y., Andreacchi, A. T., Stone, E., ... & Anderson, L. N. (2021). Impact of disasters, including pandemics, on cardiometabolic outcomes across the life-course: a systematic review. *BMJ open*, 11(5), e047152. <https://doi.org/10.1136/bmjopen-2020-047152>

- Deloitte Insights (2019). *Red Cross Regional Disaster Unit*. https://www2.deloitte.com/content/dam/insights/us/articles/4518_BPR-CS_RedCrossRDU/DI_BPRCS_Red-Cross.pdf / (10.01.2023)
- Derani, N.E.S. & Naidu, P. (2016). The Impact of Utilizing Social Media as a Communication Platform During a Crisis Within The Oil Industry. *Procedia Economics and Finance*, 35, 650-658. [https://doi.org/10.1016/S2212-5671\(16\)00080-0](https://doi.org/10.1016/S2212-5671(16)00080-0)
- Devkota, B. P., Doberstein, B., & Nepal, S. K. (2016). Social capital and natural disaster: local responses to 2015 earthquake in Kathmandu. *International Journal of Mass Emergencies & Disasters*, 34(3), 439-466. <https://doi.org/10.1177/028072701603400305>
- Domres, B., Schauwecker, H. H., Rohrmann, K., Roller, G., Maier, G. W., & Manger, A. (2000). The German approach to emergency/disaster management. *Medicinski arhiv*, 54(4), 201-203.
- Dyregrov, A., Kristoffersen, J. I., & Gjestad, R. (1996). Voluntary and professional disaster-workers: Similarities and differences in reactions. *Journal of Traumatic Stress*, 9(3), 541-555. <https://doi.org/10.1002/jts.2490090310>
- Eriksson, M. (2018). Lessons for crisis communication on social media: A systematic review of what research tells the practice. *International Journal of Strategic Communication*, 12(5), 526-551. <https://doi.org/10.1080/1553118X.2018.1510405>
- Erkens, H. (2016). Zwischen Anarchie und Hierarchie: Rechtliche Koordinaten für den Einsatz sogenannter Spontanhelfer. *Deutsches Verwaltungsblatt*, 131(21), 1369-1377.
- Ex post analiza efekata Zakona o volontiranju* (2020), Beograd: Ministarstvo za rad, boračka i socijalna piranja Republike Srbije
- Ganner, J., Kerschbaumer, L., & Tanzer, C. (2021). Enhancing and Restricting Factors of Formal Voluntary Engagement in Tyrol and the Impact of the Pandemic. *European Journal of Management Issues*, 29(2), 73-82. <https://doi.org/10.15421/192107>
- Giorgadze, T., Maisuradze, I., Japaridze, A., Utiashvili, Z., Abesadze, G., (2011). Disasters and their consequences for public health. *Georgian medical news*, (194), 59-63.
- Givoni, M. (2016). Between micro mappers and missing maps: Digital humanitarianism and the politics of material participation in disaster response. *Environment and Planning D: Society and Space*, 34(6), 1025-1043. <https://doi.org/10.1177/0263775816652899>
- Harris, M., Shaw, D., Scully, J., Smith, C. M., & Hieke, G. (2017). The Involvement/Exclusion Paradox of Spontaneous Volunteering: New Lessons and Theory From Winter Flood Episodes in England. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 46(2), 352-371. <https://doi.org/10.1177/0899764016654222>

- Haski-Leventhal, D., Oppenheimer, M., Holmes, K., Lockstone-Binney, L., Alony, I., & Ong, F. (2019). The conceptualization of volunteering among nonvolunteers: Using the net-cost approach to expand definitions and dimensions of volunteering. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 48(2_suppl), 30S-51S. <https://doi.org/10.1177/0899764018768078>
- Haworth, B., & Bruce, E. (2015). A review of volunteered geographic information for disaster management. *Geography Compass*, 9(5), 237-250. <https://doi.org/10.1111/gec3.12213>
- Helsloot, I., & Ruitenbergh, A. (2004). Citizen response to disasters: a survey of literature and some practical implications. *Journal of contingencies and crisis management*, 12(3), 98-111. <https://doi.org/10.1111/j.0966-0879.2004.00440.x>
- Hidalgo, J., & Baez, A. A. (2019). Natural Disasters. *Critical care clinics*, 35(4), 591-607. <https://doi.org/10.1016/j.ccc.2019.05.001>
- Higgs, G., Page, N., & Langford, M. (2021). Exploring the relationship between local volunteering opportunities and the propensity to volunteer using a nationally representative survey of adults in Wales. *Journal of Civil Society*, 17(2), 101-118. <https://doi.org/10.1080/17448689.2021.1923903>
- Hu, P., Zhang, Q., Shi, P., Chen, B., & Fang, J. (2018). Flood-induced mortality across the globe: Spatiotemporal pattern and influencing factors. *The Science of the total environment*, 643, 171-182. <https://doi.org/10.1016/j.scitotenv.2018.06.197>
- Hustinx, L., Cnaan, R. A., & Handy, F. (2010). Navigating theories of volunteering: A hybrid map for a complex phenomenon. *Journal for the theory of social behaviour*, 40(4), 410-434. <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1468-5914.2010.00439.x/abstract>
- Jalali, R. (2002). Civil society and the state: Turkey after the earthquake. *Disasters*, 26(2), 120-139. <https://doi.org/10.1111/1467-7717.00196>
- Jung, D. Y., & Ha, K. M. (2021). A Comparison of the Role of Voluntary Organizations in Disaster Management. *Sustainability*, 13(4), 1669. <https://doi.org/10.3390/su13041669>
- Jurišić, D. (2017). Volunteerism in civil emergencies in Republic of Srpska. In *Naučno-stručna konferencija* (pp. 47-66). Doboj: Visoka poslovno tehnička škola.
- Kaur, B. (2020). Disasters and exemplified vulnerabilities in a cramped Public Health Infrastructure in India. *International Journal of Disaster Risk Management*, 2(1), 15-22. <https://doi.org/10.18485/ijdrm.2020.2.1.2>
- Kehl, D., Kietzmann, D. & Schmidt, S. (2017). Reasons for Volunteering in the Field of Civil Protection in Germany. *Journal of Homeland Security and Emergency Management*, 14(1), 20160042. <https://doi.org/10.1515/jhsem-2016-0042>

- Kimura, R., Ohtomo, S., & Hirata, N. (2017). A Study on the 2016 Kumamoto Earthquake: Citizen's Evaluation of Earthquake Information and Their Evacuation and Sheltering Behaviors. *Journal of disaster research*, 12, 1117-1138.
- Kladnik, A. (2020). A Nation of Joiners. Volunteer Firefighters and Slovenian Nation- and State-Building from Below. *Comparative Southeast European Studies*, 68(2), 148-175. <https://doi.org/10.1515/soeu-2020-0013>
- Kohlmann, T. (2021). Why Germany's disaster management works from the bottom to the top. Доступно на: <https://www.dw.com/en/why-germanys-disastermanagement-works-from-the-bottom-to-the-top/a-58571507> (11.01.2023)
- Koolen-Maas, S. A., Meijjs, L. C., van Overbeeke, P. S., & Brudney, J. L. (2023). Rethinking Volunteering as a Natural Resource: A Conceptual Typology. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 52(1_suppl), 353S-377S. <https://doi.org/10.1177/08997640221127947>
- Kordić, B., & Babić, L. (2015). Dark side of personality and psychological help in crisis. *Vojno delo*, 67(4), 108-120. <https://doi.org/10.5937/vojdolo1504108K>
- Kulik, L., Arnon, L., & Dolev, A. (2016). Explaining satisfaction with volunteering in emergencies: Comparison between organized and spontaneous volunteers in operation protective edge. *VOLUNTAS: international journal of voluntary and nonprofit organizations*, 27, 1280-1303. <https://doi.org/10.1007/s11266-015-9671-2>
- Landwehr, P. M., & Carley, K. M. (2014). Social media in disaster relief: Usage patterns, data mining tools, and current research directions. *Data mining and knowledge discovery for big data: Methodologies, Challenge and Opportunities*, 225-257. https://doi.org/10.1007/978-3-642-40837-3_7
- Lazović, N. (2013). Razbij predrasude-budi volonter, *Helsinkiška povelja* (177-178), 47-49.
- Lee, C. K., Reisinger, Y., Kim, M. J., & Yoon, S. M. (2014). The influence of volunteer motivation on satisfaction, attitudes, and support for a mega-event. *International Journal of Hospitality Management*, 40, 37-48. <https://doi.org/10.1016/j.ijhm.2014.03.003>
- Li, Q., Guan, X., Wu, P., Wang, X., Zhou, L., Tong, Y., ... & Feng, Z. (2020). Early transmission dynamics in Wuhan, China, of novel coronavirus-infected pneumonia. *New England journal of medicine*. <https://doi.org/10.1056/NEJMoa2001316>
- Lindell, M. K. (2013). Disaster studies. *Current Sociology*, 61(5-6), 797-825. <https://doi.org/10.1177/0011392113484456>
- Liu, T., Zhang, H., & Zhang, H. (2020). The Impact of Social Media on Risk Communication of Disasters-A Comparative Study Based on Sina Weibo Blogs Related to Tianjin Explosion and Typhoon Pigeon. *International journal of*

environmental research and public health, 17(3), 883.
<https://doi.org/10.3390/ijerph17030883>

- Lockstone, L. (2004). *Managing the volunteer workforce: Flexible structures and strategies to integrate volunteers and paid workers* (Doctoral dissertation), Victoria University of Technology.
- Loucks, D. P. (2015). Debates – Perspectives on socio-hydrology: Simulating hydrologic-human interactions. *Water Resources Research*, 51(6), 4789-4794.
<https://doi.org/10.1002/2015WR017002>
- Ljuština, A., & Knežević-Lukić, N. (2013). Emergency situations caused by natural disasters. *Ecologica*, 20(71), 411-415.
<http://jakov.kpu.edu.rs/handle/123456789/556>
- Madsen, S. F., Ekelund, F., Strange, N., & Schou, J. S. (2021). Motivations of Volunteers in Danish Grazing Organizations. *Sustainability*, 13(15), 8163.
<https://doi.org/10.3390/su13158163>
- Malešić, M. (2018). American Dunkirk: The Waterborne Evacuation of Manhattan on 9/11. *Contemporary Sociology*, 47(3), 339-341.
- Mano, R. M., Kirshcenbaum, A., & Rapaport, C. (2019). Earthquake preparedness: A Social Media Fit perspective to accessing and disseminating earthquake information. *International Journal of Disaster Risk Management*, 1(2), 19-31.
<https://doi.org/10.18485/ijdrm.2019.1.2.2>
- Mao, G., Fernandes-Jesus, M., Ntontis, E., & Drury, J. (2021). What have we learned about COVID-19 volunteering in the UK? A rapid review of the literature. *BMC Public Health*, 21, 1-15. <https://doi.org/10.1186/s12889-021-11390-8>
- Matić, M. (2014). Volontiranje u Evropskoj uniji. *Strani pravni život*, (1), 195-207.
- Mavrodieva, A. V., Budiarti, D. S., Yu, Z., Pasha, F. A., & Shaw, R. (2019). Governmental incentivization for SMEs' engagement in disaster resilience in Southeast Asia. *International Journal of Disaster Risk Management*, 1(1), 32-50.
<https://doi.org/10.18485/ijdrm.2019.1.1.2>
- McLennan, B., Molloy, J., & Handmer, J. (2016). Centralised coordination of spontaneous emergency volunteers: the EV CREW model. *Australian Journal of Emergency Management*, The, 31(1), 24-30.
- McLennan, B., Kruger, T., Handmer, J., & Whittaker, J. (2017). Strategies for non-traditional emergency volunteers: A risk-benefit framework for decision-making. *Bushfire and Natural Hazards Cooperative Research Centre (CRC)*.
- Mendoza, M. T., & Schwarze, R. (2019). Sequential Disaster Forensics: A case study on direct and socio-economic impacts. *Sustainability*, 11(21), 5898.
<https://doi.org/10.3390/su11215898>

- Milosavljević, B. (2015). Međunarodna saradnja u oblasti smanjenja rizika od katastrofa. *Pravni zapisi*, 6(1), 52-84. <https://doi.org/10.5937/pravzap0-8323>
- Missal, R., Jha, S. K., & Paul, Y. P. R. (2002). *Volunteers' Handbook for Disaster Preparedness*. United Nations Development Programme (UNDP).
- Mlađan, D., Cvetković, V., (2013). *Classification of Emergency Situations*, Belgrade: Thematic Proceedings of International Scientific Conference “Archibald Reiss Days”, Academy of criminalistic and police studies, pp. 275-291.
- Moeti, M., Gao, G. F., & Herrman, H. (2022). Global pandemic perspectives: public health, mental health, and lessons for the future. *The Lancet*, London, 400(10353), e3–e7. [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(22\)01328-9](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(22)01328-9)
- Murakami, M., & Tsubokura, M. (2017). Evaluating risk communication after the Fukushima disaster based on nudge theory. *Asia Pacific Journal of Public Health*, 29(2_suppl), 193S-200S. <https://doi.org/10.1177/1010539517691338>
- Nahkur, O., Orru, K., Hansson, S., Jukarainen, P., Myllylä, M., Krüger, M., ... & Rhinard, M. (2022). The engagement of informal volunteers in disaster management in Europe. *International Journal of Disaster Risk Reduction*, 83, 103413. <https://doi.org/10.1016/j.ijdrr.2022.103413>
- Neubauer, G., Nowak, A., Jager, B., Kloyber, C., Flachberger, C., Foitik, G., & Schimak, G. (2013). Crowdtasking—a new concept for volunteer management in disaster relief. In *Environmental Software Systems. Fostering Information Sharing: 10th IFIP WG 5.11 International Symposium, ISESS 2013, Neusiedl am See, Austria, October 9-11, 2013. Proceedings* 10 (pp. 345-356). Springer Berlin Heidelberg. https://doi.org/10.1007/978-3-642-41151-9_33
- Ogata, T. (2016). Disaster management in Japan. *Japan Medical Association Journal: JMAJ*, 59(1), 27. Доступно на: <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/pmc5059167/>
- Okada, A., Ishida, Y., & Yamauchi, N. (2017). Effectiveness of social media in disaster fundraising: Mobilizing the public towards voluntary actions. *International Journal of Public Administration in the Digital Age (IJPADA)*, 4(1), 49-68. DOI: 10.4018/IJPADA.2017010104
- Okuyama, Y. (2007). Economic Modeling for Disaster Impact Analysis: Past, Present, and Future, *Economic Systems Research*, 19:2, 115-124, <https://doi.org/10.1080/09535310701328435>
- O'Neill, E., Brereton, F., Shahumyan, H., & Clinch, J. P. (2016). The impact of perceived flood exposure on flood-risk perception: The role of distance. *Risk Analysis*, 36(11), 2158-2186. <https://doi.org/10.1111/risa.12597>
- Paciarotti, C., Cesaroni, A., & Bevilacqua, M. (2018). The management of spontaneous volunteers: A successful model from a flood emergency in Italy. *International*

journal of disaster risk reduction, 31, 260-274.
<https://doi.org/10.1016/j.ijdrr.2018.05.013>

- Palonka, A., Evidente, B. (2022). Zaštita od katastrofa za celo stanovništvo: rodno odgovoran i inkluzivan pristup smanjenja rizika od katastrofa (DRR), OSCE, Dostupno na: <https://www.osce.org/files/f/documents/4/d/519219.pdf>
Pristupljeno: (15.02.2023)
- Penner, L. A., Dovidio, J. F., Piliavin, J. A., & Schroeder, D. A. (2005). Prosocial behavior: Multilevel perspectives. *Annu. Rev. Psychol.*, 56, 365-392.
- Perko, T. (2011). Importance of risk communication during and after a nuclear accident. *Integrated environmental assessment and management*, 7(3), 388-392.
<https://doi.org/10.1002/ieam.230>
- Pološki Vokić, N. Et al. (2013). Motivation to Volunteer - Are the Motives for Volunteering Connected with the Gender, Personality and Area of Study?. *Revija za socijalnu politiku*, 20 (3), 225-252. <https://doi.org/10.3935/rsp.v20i3.1130>
- Pormar, S. B. (2015). *Volunteering in the aftermath of disasters: Psychopathology and volunteer management*. Universiteit van Amsterdam.
- Prezelj, I., & Dobnik Jeraj, M. (2014). Primer dobre prakse: Kako je Slovenija razvila svoj sistem u slučaju katastrofa, *Polis-Časopis za javnu politiku*, 8(35-41).
- Ramsell, E., Pilemalm, S., & Andersson Granberg, T. (2017). Using volunteers for emergency response in rural areas: network collaboration factors and its support in the case of enhanced neighbors. In *The 14th International Conference on Information Systems for Crisis Response And Management*, May 21-24, Albi, Occitanie Pyrénées-Méditerranée, France (Vol. 14, pp. 985-995). ISCRAM Association.
- Robinson, D., & Williams, T. (2001). Social capital and voluntary activity: Giving and sharing in Maori and non-Maori society. *Social Policy Journal of new zealand*, 52-71.
Доступно на: <https://www.msd.govt.nz/documents/about-msd-and-our-work/publications-resources/journals-and-magazines/social-policy-journal/spj17/17-pages52-71.pdf> (Пристапљено 01. 04. 2023. г)
- Roth Tran, B, and Wilson, D. (2023). *The Local Economic Impact of Natural Disasters*, Federal Reserve Bank of San Francisco Working Paper 2020-34.
<https://doi.org/10.24148/wp2020-34>
- Roth, F., & Prior, T. (2019). Volunteerism in disaster management: Opportunities, challenges and instruments for improvement. *CSS Risk and Resilience Reports*.
<https://doi.org/10.3929/ethz-b-000353819>
- Salamon, L., Sokolowski, S. W., & List, R. (2003). Global civil society, an overview, centre for civil society studies. *Baltimore, MD: The Johns Hopkins University*.
- Sauer, L. M., Catlett, C., Tosatto, R., & Kirsch, T. D. (2014). The utility of and risks associated with the use of spontaneous volunteers in disaster response: a

- survey. *Disaster medicine and public health preparedness*, 8(1), 65-69.
<https://doi.org/10.1017/dmp.2014.12>
- Scanlon, J., Helsloot, I., & Groenendaal, J. (2014). Putting it all together: Integrating ordinary people into emergency response. *International Journal of Mass Emergencies & Disasters*, 32(1), 43-63. <https://doi.org/10.1177/028072701403200103>
- Shachar, I. Y., Hustinx, L., Roza, L., & Meijs, L. C. (2018). A new spirit across sectors: Constructing a common justification for corporate volunteering. *European Journal of Cultural and Political Sociology*, 5(1-2), 90-115.
<https://doi.org/10.1080/23254823.2018.1435293>
- Sharififar, S., Khoshvaghti, A., & Jahangiri, K. (2021). Management Challenges of Informal Volunteers: The Case of Kermanshah Earthquake in Iran (2017). *Disaster Medicine and Public Health Preparedness*, 15(1), 7-14.
<https://doi.org/10.1017/dmp.2019.122>
- Simsa, R., Rameder, P., Aghamanoukjan, A., & Totter, M. (2019). Spontaneous volunteering in social crises: Self-organization and coordination. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 48(2_suppl), 103S-122S.
<https://doi.org/10.1177/0899764018785472>
- Snyder, M., & Omoto, A. M. (2008). Volunteerism: Social issues perspectives and social policy implications. *Social issues and policy review*, 2(1), 1-36.
<https://doi.org/10.1111/j.1751-2409.2008.00009.x>
- Sohier, A. (Ed.). (2002). *A European manual for off-site emergency planning and response to nuclear accidents*. Belgian Nuclear Research Centre.
- Son, J., Lee, H. K., Jin, S., & Lee, J. (2019). Content features of tweets for effective communication during disasters: A media synchronicity theory perspective. *International Journal of Information Management*, 45, 56-68.
<https://doi.org/10.1016/j.ijinfomgt.2018.10.012>
- Toya, H., & Skidmore, M. (2015). Information/communication technology and natural disaster vulnerability. *Economics Letters*, 137, 143-145.
<https://doi.org/10.1016/j.econlet.2015.10.018>
- Twigg, J., & Mosel, I. (2017). Emergent groups and spontaneous volunteers in urban disaster response. *Environment and Urbanization*, 29(2), 443-458.
<https://doi.org/10.1177/0956247817721413>
- Uekusa, S., Matthewman, S., & Lorenz, D. F. (2022). Conceptualising disaster social capital: what it is, why it matters, and how it can be enhanced. *Disasters*, 46(1), 56-79. <https://doi.org/10.1111/disa.12470>
- Ullrich, K. (2021). THW: Germany's army of volunteers for disaster relief. Доступно на: <https://www.dw.com/en/thw-germanys-army-of-volunteers-for-disaster-relief/a-58320465> (11.01.2023)

- Vansuch, M. (2017). Participation and Local Political Culture: Analysis of Recent Nationwide Trends in Volunteering. Available at SSRN 3057030. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3057030 (12.01.2023)
- Villemure, M., Wilson, T.M., Bristow, D., Gallagher, M., Giovinazzi, S., Brown, C. (2012) Liquefaction ejecta clean-up in Christchurch during the 2010-2011 earthquake sequence. *University of Canterbury, Christchurch, New Zealand: New Zealand Society for Earthquake Engineering: 2012 Annual Technical Conference (NZSEE), 13-15 Apr 2012.* Доступно на: https://ir.canterbury.ac.nz/bitstream/handle/10092/7285/12641199_Villemure%20et%20al.%202012%20-%20NZSEE%20Paper131_15042012.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Volunteering Australia Project: The Review of the Definition of Volunteering* (2015), Volunteering Australia. Доступно на: <https://www.volunteeringaustralia.org/resources/definition-of-volunteering/> (02.08.2023)
- Volunteering in emergencies: Practical guidelines for Red Cross and Red Crescent Societies managing volunteers in emergency situations* (2012), Geneva, International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies. Доступно на: <https://volunteeringredcross.org/wp-content/uploads/2019/02/Volunteering-in-emergencies-LR.pdf>
- Waldman, S., Yumagulova, L., Mackwani, Z., Benson, C., & Stone, J. T. (2018). Canadian citizens volunteering in disasters: From emergence to networked governance. *Journal of Contingencies and Crisis Management*, 26(3), 394-402. <https://doi.org/10.1111/1468-5973.12206>
- Whittaker, J., McLennan, B., & Handmer, J. (2015). A review of informal volunteerism in emergencies and disasters: Definition, opportunities and challenges. *International journal of disaster risk reduction*, 13, 358-368. <https://doi.org/10.1016/j.ijdrr.2015.07.010>.
- World Health Organization. Statement on the second meeting of the International Health Regulations (2005). *Emergency Committee regarding the outbreak of novel coronavirus (2019-nCoV)*. Published January 30, 2020. Accessed February 2, 2023. [https://www.who.int/news-room/detail/30-01-2020-statement-on-the-secondmeeting-of-the-international-healthregulations-\(2005\)emergency-committee-regarding-the-outbreakof-novel-coronavirus-\(2019-ncov\)](https://www.who.int/news-room/detail/30-01-2020-statement-on-the-secondmeeting-of-the-international-healthregulations-(2005)emergency-committee-regarding-the-outbreakof-novel-coronavirus-(2019-ncov)).
- Zhang, C., Fan, C., Yao, W., Hu, X., & Mostafavi, A. (2019). Social media for intelligent public information and warning in disasters: An interdisciplinary review. *International Journal of Information Management*, 49, 190-207. <https://doi.org/10.1016/j.ijinfomgt.2019.04.004>

- Zhao, D., & Negishi, H. (1998). The 1995 Kobe earthquake: seismic image of the source zone and its implications for the rupture nucleation. *Journal of Geophysical Research: Solid Earth*, 103(B5), 9967-9986. <https://doi.org/10.1029/97JB03670>
- Zhong, S., Yang, L., Toloo, S., Wang, Z., Tong, S., Sun, X., ... & Huang, C. (2018). The long-term physical and psychological health impacts of flooding: a systematic mapping. *Science of the total environment*, 626, 165-194. <https://doi.org/10.1016/j.scitotenv.2018.01.041>
- Беговић, Х. (2009). О волонтирању и волонтерима/кама. Загреб: *Волонтерски центар Загреб*.
- Вељковић, Н., Радоњић, Ј., & Димитријевић, О. (2021). Управљање ванредним ситуацијама- волонтирање у условима природних катастрофа, *Европски покрет Србија-Лесковац*.
- Ђорђевић, И., & Недељковић, С. (2019). Систем обнове и помоћи - теоријске основе и функционисање у Републици Србији. *Годишњак Факултета безбедности*, 1, 87-111. https://doi.org/10.18485/fb_godisnjak.2019.5
- Ђукић, С. (2017). Кризни менаџмент и ванредна ситуација. *Војно дело*, 69(2), 333-355. <https://doi.org/10.5937/vojdello1702333D>
- Звонаревић, М. (1989). Социјална психологија, Загреб: *Школска књига*.
- Закон о волонтирању, *Службени гласник Републике Србије*, број 36/2010
- Јазић, А. (2019). Превентивна заштита од пожара у појединим државама Европске уније. *Безбедност*, Београд, 61(1), 172-191. <https://doi.org/10.5937/bezbednost1901172I>
- Јовановић, М. (2021). Волонтеризам у условима катастрофа: Volunteering in disasters. Зборник Радова Научно-стручног друштва За Управљање Ризицима У Ванредним Ситуацијама И Међународног Института За истраживање Катастрофа (Collection of Papers, Scientific-Professional Society for Disaster Risk Management and International Institute for Disaster Research, 141-153.
- Јуришић, Д. (2011). Волонтеризам као дио система заштите и спасавања. *Наука, Часопис Слобомир П Универзитета за друштвене и хуманистичке науке*, 2(1-3), 83-100
- Кешетовић, Ж., & Милашиновић, С. (2008). Кризни менаџмент и слични концепти - покушај разграничења. *Безбедност*, Београд, 50(1-2), 37-58.
- Кршљанин Д. В., & Каровић М. С. (2015). Систем одбране у ванредним ситуацијама. *Војно дело*, 67 (4), 142-171.
- Куљанчић, Д., Цвјетковић-Бошњак, М., Вејновић, А. М., & Бјелан, С. (2021). Пандемија SARS-CoV-2 вируса и њен утицај на ментално здравље

- психијатријских пацијената у односу на психички здраве особе. *Тимочки медицински гласник*, 46(4), 161-168. <https://doi.org/10.5937/tmg2104161K>
- Манић, Л., Алексић, М., & Танкосић, М. (2011). Подстицање волонтерског рада као општи друштвени интерес. *Мегатренд ревија*, 8(1), 21-35.
- Милојковић, Б. (2014). Геотопографско обезбеђење употребе јединица полиције у акцијама заштите и спасавања од поплава у мају 2014. године. *Безбедност*, Београд, 56(3), 6-31. <https://doi.org/10.5937/bezbednost1403006M>
- Милошевић, Г., & Чаушић, Л. (2022). Економске последице природних катастрофа, Нови Сад: Универзитет у Новом Саду-Правни факултет.
- Милошевић, И. (2004): Волонтеризам и јавне институције, Агенција за демократски просперитет, Подгорица: Зид.
- Новоградски Н. (2017). Волонтирање; модерно ропство или обавеза. доступно на: [https://beleske.com/volontiranje-moderno-ropstvo-ili-nasa-obaveza/\(09.02.2023\)](https://beleske.com/volontiranje-moderno-ropstvo-ili-nasa-obaveza/(09.02.2023)).
- Николић, В. и сар. (2020). Управљање ризицима од катастрофе и отпорност заједнице. *Сигурност*, 62 (2), 151-160. <https://doi.org/10.31306/s.62.2.3>
- Оташевић, Б., Трбојевић, Ј., & Митровић, Д. (2014). Мотивација за пружање помоћи након поплава 2014 - улога личности и националног идентитета. *Социолошки преглед*, 48(4), 485-505. <https://doi.org/10.5937/socpreg1404485O>
- Пеличић, Д. Н., & Вујошевић, С. В. (2022). Значај здравствених радника волонтера у борби против пандемије Covid-19. *Hospital Pharmacology - International Multidisciplinary Journal*, 9(3), 1203-1206. <https://doi.org/10.5937/hpimj2203203P>
- Подсетник о волонтеризму у кризним ситуацијама* (2016). За волонтерима трка и кад није фрка-Документи сећања поплаве у Србији 2014. године, доступно на: <https://cegrad.org/images/Podsetnik-o-volonterizmu-u-kriznim-situacijama-ZA-VOLONTERIMA-TRKA-I-KAD-NIJE-FRKA.pdf> (15.02.2023).
- Пргић З. и сар. (2015). Менаџмент волонтера - Приручник за вођење волонтера и волонтерских програма. Загреб: Волонтерски центар Загреб.
- Приручник за волонтирање младих у ванредним ситуацијама - Заједничка методологија* (2021), Зајечар: Тимочки Омладинки Центар и Слободни Омладински центар. Доступно на: <https://4volunteering.org/wp-content/uploads/2021/11/Metodologija-verzija-Srbija-final.pdf>
- Радовић, В. (2010). Концепт управљања ризиком од природних катастрофа у туристичкој привреди Србије. *Пословна економија*, 4(1), 65-74.

- Стојанов, Ј., Стојанов, А., Станковић, М., & Жикић, О. (2020). Непосредни ефекти Covid19 пандемије на жене у постпарталном периоду. *Praxis medica*, 49(1-2), 59-61. <https://doi.org/10.5937/pramed2002059S>
- Трбојевић, Ј. и сар. (2015). Мотивација и емпатија као корелати помагачког понашања током поплава у Србији 2014. године. *Примењена психологија*, 8(3), 227-244.
- Ћулибрк, Ж. (2015). Управљање ванредним ситуацијама, Бања Лука: Факултет за безбедност и заштиту.
- Филијовић, М., & Ђорђевић, И. (2014). Утицај мајских поплава на стање људске безбедности у Републици Србији. *Безбедност*, Београд, 56(3), 115-128. <https://doi.org/10.5937/bezbednost1403115F>
- Цветковић, В. (2020). Управљање ризицима у ванредним ситуацијама. Београд: *Научно-стручно друштво за управљање ризицима у ванредним ситуацијама*.
- Цветковић, В. М. (2017). Спремност грађана за реаговање у природним катастрофама изазваним поплавама у Србији. *Војно дело*, 69(1), 153-190.
- Цветковић, В. М., & Јовановић, М. (2021). Митови о катастрофама: истине и заблуде. *Научно-стручно друштво за управљање ризицима у ванредним ситуацијама*.
- Цветковић, В., (2013). Интервентно-спасилачке службе у ванредним ситуацијама, Београд: *Задужбина Андрејевић*.
- Цветковић, В., Филиповић, М., & Гачић, Ј. (2019). Збирка прописа из области управљања ризицима од катастрофа. *Научно-стручно друштво за управљање ризицима у ванредним ситуацијама*.
- Цветковић, В., Радоњић, С. (2022). Угрожавање безбедности локалних заједница у ванредним ситуацијама изазваним поплавама, *Политика националне безбедности*, 22 (1), 81-105.
- Штрбац, К. (2007). Ванредне ситуације, У Јанковић Р, (ur.) *Zbornik predavanja sa IX Škole reforme bezbednosti*, (str. 137-155), Београд: ISAC Fund.

9. БИОГРАФИЈА АУТОРА

Билјана Марковић рођена је у Ужицу, 15. 12. 1993. године. Основну школу „Петар Лековић“ завршила је у месту Душковци, општина Пожега, као носилац Вукове дипломе. Средњу Економску школу завршила је у Ужицу 2012. године. Исте године уписује основне академске студије на Факултету безбедности у Београду и дипломира 2017. године на смеру – Цивилна заштита и заштита животне средине. Мастер академске студије – Студије управљања ризицима од елементарних и других непогода, изборна група: Превенција ризика, уписала је на истом факултету 2020. године, где је положила све испите предвиђене наставним планом и програмом.